

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та
фондовий ринок»
освітньо-професійна програма «Ризик-менеджмент фінансового бізнесу»

Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Фінансовий моніторинг в банках України»

здобувача Кумпан Валентини Андріївни

Науковий керівник: канд.екон.наук, доцент,
професор кафедри банківської справи та страхування

_____ Ходакевич С.І.

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:
доктор економічних наук, професор _____ Примостка Л.О.

Київ 2025

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота містить 88 сторінок, 12 таблиць, 15 рисунків, список використаних джерел з 42 найменувань, 5 додатків на 7 сторінках.

«Фінансовий моніторинг в банках України»

Об'єктом дослідження є процес організації та проведення фінансового моніторингу в банківських установах.

Предметом дослідження є комплекс теоретико-методологічних положень щодо розвитку фінансового моніторингу в банках України.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних і методичних засад організації фінансового моніторингу в банку, а також розробка практичних рекомендацій щодо розвитку фінансового моніторингу в АТ «ПУМБ».

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність розв'язання таких завдань:

- проаналізувати теоретичні аспекти сутності та призначення фінансового моніторингу в банках;
- проаналізувати методологію та інструментарій фінансового моніторингу в банках та дослідити особливості їх впровадження в банках України;
- визначити алгоритм і особливості організації фінансового моніторингу в банках;
- дослідити ефективність фінансового моніторингу в банках України відповідно до існуючих ризиків
- дослідити методичні підходи до оцінки ефективності фінансового моніторингу в банку;
- провести якість системи фінансового моніторингу АТ «ПУМБ» за ризик-орієнтованим підходом;
- оцінити роль банків у сфері фінансового моніторингу та виявленні фінансових злочинів;
- проаналізувати стан та динаміку виявлених порушень в сфері фінансового моніторингу в банках України за 2016-2024 рр.;
- показати проблеми та запропонувати напрями удосконалення системи фінансового моніторингу в банках України;
- запропонувати інструментарій вдосконалення фінансового моніторингу в банках України з урахуванням сучасних викликів.

Практичну цінність мають пропозиції щодо виявлення проблем, які заважають розвитку фінансового моніторингу в АТ «ПУМБ». Серед основних труднощів виділяються: проблеми належної ідентифікації та оцінки фінансового стану клієнтів банку; недосконалість нормативно-

методологічного забезпечення фінансового моніторингу в банку; труднощі з програмно-технічним забезпеченням і необхідність захисту від хакерських атак; невідповідність професійних якостей і кваліфікації персоналу вимогам ефективного фінансового моніторингу; а також вплив банківських ризиків на ефективність роботи системи фінансового моніторингу в банку.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2024.

Рік захисту роботи 2025.

Ключові слова: *банківська установа, фінансовий моніторинг, легалізація доходів, боротьба з відмиванням коштів, наглядова діяльність.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКАХ.....	6
1.1. Методологія та інструментарій фінансового моніторингу в банках та особливості їх впровадження в банках України	6
1.2. Алгоритм і особливості організації фінансового моніторингу в банках.....	12
1.3. Ефективність фінансового моніторингу в банках України відповідно до існуючих ризиків	19
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКАХ УКРАЇНІ	27
2.1. Методичні підходи до оцінки ефективності фінансового моніторингу в банку.....	27
2.2. Якість системи фінансового моніторингу АТ «ПУМБ» за ризик-орієнтованим підходом	38
2.3. Роль банків у сфері фінансового моніторингу та виявленні фінансових злочинів.....	47
2.4. Аналіз стану та динаміка виявлених порушень в сфері фінансового моніторингу в банках України за 2016-2024 рр.	55
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	66
3.1. Проблеми системи фінансового моніторингу в банках України	66
3.2. Інструментарій вдосконалення фінансового моніторингу в банках України з урахуванням сучасних викликів	74
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Удосконалення банківських послуг, зокрема через нові продукти та дистанційне обслуговування, сприяє розвитку банківської діяльності, але також може створювати умови для зловживань та фінансових махінацій. Тому важливо, щоб регулятори та комерційні банки здійснювали комплексні заходи для запобігання фінансовому шахрайству та боротьби з легалізацією коштів, отриманих незаконним шляхом. Важливу роль відіграє впровадження фінансового моніторингу на всіх етапах роботи банку.

Фінансовий моніторинг у банківському секторі спрямований на виявлення нелегальних доходів та боротьбу з фінансуванням тероризму. Національний банк України встановлює вимоги щодо протидії відмиванню коштів для банків та небанківських установ і контролює їх дотримання. Кожен банк повинен здійснювати свою діяльність відповідно до цих вимог, а також відповідати міжнародним стандартам фінансового моніторингу.

Сучасний світ розвивається з великою швидкістю, і технології, зокрема у фінансовій сфері, постійно удосконалюються. Однак ці зміни часто створюють можливості для шахрайства, яке потребує запобігання на всіх рівнях: від міжнародних економічних відносин і державного регулювання до діяльності банків як основних фінансових посередників та окремих користувачів фінансових послуг. Це підкреслює важливість і актуальність цієї теми для дослідження.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи: узагальнення теоретичних і методичних засад організації фінансового моніторингу в банку, а також розробка практичних рекомендацій щодо розвитку фінансового моніторингу в АТ «ПУМБ».

Для досягнення сформованої мети в роботі вирішувалися наступні завдання:

- проаналізувати теоретичні аспекти сутності та призначення фінансового моніторингу в банках;

- проаналізувати методологію та інструментарій фінансового моніторингу в банках та дослідити особливості їх впровадження в банках України;
- визначити алгоритм і особливості організації фінансового моніторингу в банках;
- дослідити ефективність фінансового моніторингу в банках України відповідно до існуючих ризиків
- дослідити методичні підходи до оцінки ефективності фінансового моніторингу в банку;
- провести якість системи фінансового моніторингу АТ «ПУМБ» за ризик-орієнтованим підходом;
- оцінити роль банків у сфері фінансового моніторингу та виявленні фінансових злочинів;
- проаналізувати стан та динаміку виявлених порушень в сфері фінансового моніторингу в банках України за 2016-2024 рр.;
- показати проблеми та запропонувати напрями удосконалення системи фінансового моніторингу в банках України;
- запропонувати інструментарій вдосконалення фінансового моніторингу в банках України з урахуванням сучасних викликів.

Об'єкт дослідження: процес організації та проведення фінансового моніторингу в банківських установах

Предмет дослідження: комплекс теоретико-методологічних положень щодо розвитку фінансового моніторингу в банках України

У процесі виконання кваліфікаційної роботи були застосовані такі методи економічного дослідження: абстрактно-логічний, економіко-статистичний, монографічний та інші.

Інформаційною, теоретичною та методологічною основою дослідження слугували: законодавство України, навчально-методичні матеріали та наукові праці сучасних вчених у галузі банківської діяльності,

стратегічного управління та маркетингу; фінансова звітність АТ «ПУМБ»; офіційні дані Національного банку України.

Практичну цінність мають пропозиції щодо виявлення проблем, які заважають розвитку фінансового моніторингу в АТ «ПУМБ». Серед основних труднощів виділяються: проблеми належної ідентифікації та оцінки фінансового стану клієнтів банку; недосконалість нормативно-методологічного забезпечення фінансового моніторингу в банку; труднощі з програмно-технічним забезпеченням і необхідність захисту від хакерських атак; невідповідність професійних якостей і кваліфікації персоналу вимогам ефективного фінансового моніторингу; а також вплив банківських ризиків на ефективність роботи системи фінансового моніторингу в банку.

Структура роботи. Зміст дослідження викладено на 89 сторінках тексту, складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел з 42 найменувань, додатків. Ілюстративний матеріал представлено таблицями, рисунками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКАХ

1.1. **Методологія та інструментарій фінансового моніторингу в банках та особливості їх впровадження в банках України**

У контексті зростаючого впливу глобалізації, інтеграції національного фінансового ринку в міжнародний фінансовий простір, впровадження фінансових інновацій та збільшення випадків шахрайства і легалізації доходів злочинного походження, виникає необхідність суттєвих змін і реформ у національному фінансовому секторі. Досвід розвинених країн свідчить, що ефективна боротьба з фінансуванням тероризму, незаконною торгівлею зброєю та фінансовими злочинами базується на створенні потужної системи фінансового моніторингу, що забезпечує підвищення рівня фінансової та національної безпеки країни.

Фінансовий моніторинг полягає у здійсненні обов'язкових заходів для виявлення та боротьби з підозрілими фінансовими операціями, які можуть стосуватися як платежів від юридичних осіб, так і від фізичних осіб-підприємців або громадян. Такі операції можуть включати:

- легалізацію незаконно здобутих коштів;
- фінансування терористичної діяльності;
- фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

Основною метою фінансового моніторингу є запобігання «відмиванню» грошей, що має велике значення не лише на рівні держави, але й у глобальному масштабі.

Державний фінансовий контроль за обігом коштів охоплює різні рівні перевірки фінансових потоків, що допомагає знижувати ймовірність втрати

коштів, здобутих незаконним шляхом. Одним із важливих інструментів цього контролю є фінансовий моніторинг. Впровадження ефективної системи фінансового моніторингу залишається важливим завданням для України. Така система може сприяти соціально-економічному прогресу держави, збільшенню надходжень до державних та місцевих бюджетів, а також до фондів соціального забезпечення, що, в свою чергу, зміцнить економічну безпеку країни.

Варто зауважити, що термін «фінансовий моніторинг» визначений як в законодавстві, зокрема в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Базовий Закон), так і в наукових дослідженнях. Згідно з положеннями Базового Закону, фінансовий моніторинг включає комплекс заходів, що здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу з метою запобігання та протидії правопорушенням, зокрема шляхом реалізації державного та первинного фінансового моніторингу [1].

Однак у науковій спільноті існують різні підходи до трактування цього терміну. Аналіз існуючих визначень у наукових джерелах дозволяє поділити їх на дві основні категорії:

1. Розуміння «фінансового моніторингу» як окремої галузі фінансового контролю. Так, Дерманська М.О. визначає «фінансовий моніторинг» як специфічну форму державного фінансового контролю, що здійснюється компетентними органами та установами, які спеціалізуються на фінансових операціях[8]. Ці органи відстежують та реєструють операції, що викликають підозри, а також аналізують інформацію про них з метою виявлення схем легалізації злочинних доходів. М. Лучко також характеризує «фінансовий моніторинг» як особливу форму фінансового контролю, що орієнтована на виявлення операцій, пов'язаних із легалізацією незаконних доходів [17].

2. Розуміння «фінансового моніторингу» як системи безперервного нагляду, що дозволяє прогнозувати ризики, пов'язані з легалізацією коштів. Наприклад, Пушак Я.Я. визначає «фінансовий моніторинг» як широке поняття, яке передбачає постійний моніторинг з метою прогнозування ризиків, пов'язаних із відмиванням коштів. Трушкіна Н. трактує «фінансовий моніторинг» як систему постійного нагляду за фінансовою діяльністю компанії з урахуванням динамічних змін умов фінансового ринку [26].

Після аналізу запропонованих визначень терміна «фінансовий моніторинг» вважаємо за доцільне сформулювати власне визначення цього поняття. Таким чином, фінансовий моніторинг можна розглядати як процес виявлення фінансових операцій, здійснюваних суб'єктами економіки, з метою перевірки їх відповідності вимогам антикорупційного та антикримінального законодавства. Це визначення поєднує два підходи до розуміння фінансового моніторингу – процесуальний і структурний, а також враховує мікроекономічний аспект дослідження цієї категорії.

Розглядаючи сутність фінансового моніторингу, В. Першин у своїй праці «Державний фінансовий моніторинг: завдання та функції» [24] виокремлює кілька характеристик цього процесу:

- фінансовий моніторинг є організаційно-правовим явищем, яке регулюється публічним правом;
- механізм, спрямований на моніторинг і виявлення фінансових операцій, що можуть викликати підозри;
- надає можливість для детального аналізу зібраних даних та отриманих результатів;
- основною метою фінансового моніторингу є мінімізація процесів легалізації злочинних доходів.

Проведений аналіз поняття «фінансовий моніторинг» та дослідження структури національної системи фінансового моніторингу дозволяє сформулювати такі основні висновки та узагальнення:

По-перше, забезпечення економічної безпеки країни вимагає впровадження ефективної системи фінансового контролю, яка спрямована на зміцнення фінансової дисципліни в державі.

По-друге, фінансовий моніторинг виступає важливим інструментом державного контролю, оскільки він здійснюється уповноваженими державними органами та суб'єктами первинного фінансового моніторингу з метою запобігання використанню схем відмивання грошей та зменшення масштабів тіньової економіки.

За результатами досліджень, сучасний бізнесовий світ уже застосовує численні стратегії для легалізації доходів, здобутих незаконним шляхом. Задля запобігання подібним порушенням була розроблена ефективна система фінансового контролю. Основні принципи управління цією системою фінансового моніторингу відображені на рис. 1.1.

Ключові принципи організації механізму фінансового моніторингу	
→	Законність: основа управління полягає в дотриманні законодавства при проведенні фінансового моніторингу
→	Конфіденційність: збереження таємниці банківських операцій з обов'язковим розкриттям інформації в підозрілих випадках
→	Прозорість інформації: використання світового досвіду та міжнародної співпраці для підвищення прозорості
→	Уникнення конфлікту інтересів: максимальне зусилля для недопущення конфліктів інтересів між працівниками та клієнтами
→	Взаємність: багатосторонній обмін інформацією з іншими учасниками первинного моніторингу
→	Економічна ефективність: перевага економічних вигід над витратами на організацію фінансового моніторингу
→	Обов'язковість: виконання встановлених норм та відповідальність за порушення законодавства у сфері фінансового моніторингу

Рисунок 1.1 - Основи організації механізму первинного фінансового моніторингу у банківському секторі

Джерело: складено автором на основі [33 с.;21]

Загальний контроль за фінансовим моніторингом здійснюється спеціальним державним органом — Державною службою фінансового моніторингу України [19], а обов'язки щодо фіксації даних і їх передачі до цього органу покладаються на фінансові установи країни, зокрема на банки.

Банківська сфера, завдяки широкому спектру фінансових послуг, різноманітності фінансових інструментів, великій клієнтській базі та акумульованим коштам, є привабливим об'єктом для застосування шахрайських схем.

Зазначимо, що злочинна діяльність під час проведення кредитних, депозитних та розрахункових операцій часто здійснюється за участю співробітників банку, зокрема посадових осіб банківських установ. Статистичні дані показують, що банки є основним джерелом інформації про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу в банківських установах [22].

Національний банк України спільно з Державним фінансовим моніторингом ініціював впровадження дворівневого підходу до організації фінансового моніторингу на законодавчому рівні. Таким чином, фінансовий моніторинг реалізується на двох взаємопов'язаних рівнях:

1. Первинний рівень включає збір, обробку, аналіз та верифікацію даних про фінансові операції, що здійснюється органами фінансового моніторингу та іншими відповідальними державними установами (державний фінансовий моніторинг).

2. Вторинний рівень зосереджений на виявленні фінансових транзакцій, які можуть нести ризики легалізації нелегальних доходів. Це здійснюється в рамках первинного фінансового моніторингу, що охоплює обов'язковий та внутрішній фінансовий контроль.

Цей підхід дозволяє більш ефективно запобігати ризикам, пов'язаним з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

Фінансовий моніторинг включає в себе комплекс заходів, що виконуються суб'єктами первинного фінансового моніторингу з метою дотримання вимог чинного законодавства та нормативних актів державних органів, відповідальних за фінансовий моніторинг. Це охоплює, зокрема, реалізацію обов'язкового та внутрішнього моніторингу фінансових операцій.

- **Обов'язковий фінансовий моніторинг** являє собою набір заходів, що проводяться суб'єктами первинного фінансового моніторингу для виявлення операцій, які підлягають моніторингу за законом, а також для ідентифікації та верифікації клієнтів (чи їх представників), ведення обліку таких транзакцій і відомостей про їх учасників. Це також передбачає необхідність звітувати про ці операції до центрального органу виконавчої влади, який відповідає за політику у сфері запобігання відмиванню грошей, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення, а також подання додаткової інформації згідно з вимогами законодавства.

- **Внутрішній фінансовий моніторинг** передбачає проведення заходів, спрямованих на виявлення фінансових операцій, що підлягають моніторингу в межах установи. Цей процес включає оцінку ризиків, пов'язаних із відмиванням грошей або фінансуванням тероризму, ідентифікацію клієнтів, ведення обліку операцій і надання інформації до відповідних органів про підозрілі фінансові операції, а також подання додаткових даних у випадках, передбачених законодавством.

Окрім того, в Україні запроваджено національну систему оцінки ризиків, яка полягає у комплексі заходів, що здійснюються органами державної влади за участю інших суб'єктів (за необхідності), з метою виявлення і оцінки ризиків, пов'язаних з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Ця система дозволяє розробляти заходи, спрямовані на запобігання або зменшення негативних наслідків таких загроз.

НБУ встановлює низку вимог для банків, що стосуються виконання завдань фінансового моніторингу, серед яких:

1. Реєстрація банку в уповноваженому органі як суб'єкта первинного фінансового моніторингу.
2. Виявлення та фіксація фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу або щодо яких є достатні підстави для підозри,

що вони можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму чи розповсюдженням зброї масового знищення.

3. Розробка, затвердження та постійне оновлення внутрішніх документів, що регламентують питання фінансового моніторингу в банку.

4. Ідентифікація та верифікація клієнтів (або їх представників), а також збір та уточнення додаткової інформації про клієнтів.

5. Надання банками уповноваженому органу інформації згідно з вимогами законодавства України щодо запобігання легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму.

6. Управління ризиками, пов'язаними з легалізацією кримінальних доходів та фінансуванням тероризму, а також запобігання юридичним, фінансовим та репутаційним збиткам, що можуть виникнути через недотримання вимог законодавства та внутрішніх політик банку.

7. Зупинення або поновлення фінансових операцій відповідно до рішень уповноваженого органу.

8. Погодження призначення та звільнення відповідального працівника банку.

Ці заходи сприяють забезпеченню ефективної роботи фінансового моніторингу, що допомагає мінімізувати ризики для банківської установи та сприяє загальному зміцненню фінансової системи країни.

1.2. Алгоритм і особливості організації фінансового моніторингу в банках

Узагальнення досвіду здійснення фінансових операцій дозволяє систематизувати послідовність дій, необхідних для проведення фінансового моніторингу. Суть цього процесу полягає в тому, що на початковому етапі банк вивчає операцію клієнта і, у разі сумнівів щодо її законності чи

економічної доцільності, вимагає від клієнта надання пояснень та підтверджуючих документів.

Якщо клієнт не надає достатніх підтверджень або надані документи не можуть переконати співробітника банку в законності операції, вона не буде виконана. Відповідальна особа в банку зобов'язана подати необхідну інформацію про учасників угоди.

Коли уповноважений орган фінансового моніторингу отримує і аналізує звітність і виникають підозри щодо причетності операції до легалізації злочинних доходів або фінансування тероризму, він звертається до банку за додатковою інформацією (дані або документи клієнта), які банк надає або запитує у самого клієнта.

Щодо системи побудови фінансового моніторингу в банку, на сьогодні вона охоплює кілька ключових складових, які включають в себе наступні елементи:

1. Ідентифікація та верифікація клієнтів — процес збору та перевірки інформації про клієнтів та їх фінансові операції для виявлення потенційних ризиків.
2. Моніторинг фінансових операцій — постійне спостереження за фінансовими транзакціями для виявлення підозрілих або нетипових операцій, що можуть свідчити про відмивання грошей чи фінансування тероризму.
3. Оцінка та управління ризиками — виявлення і мінімізація потенційних загроз, пов'язаних з легалізацією злочинних доходів або іншими незаконними фінансовими операціями.
4. Звітність та співпраця з органами контролю — надання відповідної інформації державним органам, таким як Державний фінансовий моніторинг, для подальшого розслідування або вжиття необхідних заходів.

5. Внутрішні процедури та політики — розробка і регулярне оновлення внутрішніх регламентів, які забезпечують належний рівень контролю і дотримання вимог законодавства.

6. Навчання та підвищення кваліфікації персоналу — регулярні тренінги та освітні програми для працівників банку, що дозволяють підвищувати їхню обізнаність і здатність ефективно виявляти і реагувати на фінансові ризики.

Ці складові формують комплексний підхід до фінансового моніторингу, що дозволяє банкам ефективно боротися з фінансовими злочинами та підтримувати стабільність фінансової системи.

Запроваджена в Україні в 1998 році система CAMELSO використовувалася для аналізу ключових аспектів діяльності банків, таких як капітал, активи, управлінські структури, доходи та ліквідність під час інспекційних перевірок. З часом ця система еволюціонувала, щоб відповідати новим регуляторним вимогам. У 2018 році, на основі керівних принципів Європейського банківського органу, Національний банк України розпочав впровадження процедур і методології SREP, що базуються на ризик-орієнтованих і прогнозних підходах. Ці процедури включають оцінку ризиків, управлінської якості, корпоративного управління, здатності колегіальних органів до прийняття рішень та здатності банку до безперервної діяльності.

Методологія SREP, що об'єднує елементи CAMELSO, оцінює фінансові ризики банку, враховуючи його поточний стан, стратегію, бізнес-модель і перспективи розвитку. У порівнянні з класичною моделлю CAMELS, система була розширена за рахунок нової категорії "Операційний ризик" і оновлених критеріїв для оцінки. Завдяки таким змінам реформи в банківському секторі сприяли підвищенню фінансової стабільності та прозорості банківської системи України.

Ці реформи також зміцнили контроль за діяльністю банківського керівництва і осіб, які мають вплив на банки, з метою запобігання шкоди

для фінансових установ. Вони включають законодавчі зміни, що спрощують процедури капіталізації та реорганізації банків, зокрема їх перетворення у фінансові компанії. Впровадження макропруденційного регулювання і розробка стратегії макропруденційної політики НБУ також стали важливими кроками у посиленні фінансової безпеки країни. Крім того, реалізовано систему періодичної оцінки якості активів і стрес-тестування банків.

Згідно з рекомендаціями Базельського комітету, були введені нові методи оцінки кредитного ризику для банків. Створення Кредитного реєстру Національним банком України стало важливим кроком для підвищення стабільності та надійності банківської системи, а також для захисту прав кредиторів і вкладників. Це сприяло тому, що протягом останніх років банківська система працює з прибутком, що, в свою чергу, підвищує її капіталізацію та здатність адаптуватися до негативних економічних впливів.

Основними проблемами, які стоять перед фінансовим моніторингом у банківському секторі, є недостатня чіткість законодавчих критеріїв щодо якості клієнтської інформації, а також висока обізнаність осіб, що займаються відмиванням грошей, щодо прогалин у фінансовому моніторингу. Це дозволяє проводити підозрілі фінансові операції через банківські установи. Крім того, існує складний процес узгодження ситуацій, коли банк має право відмовити клієнту в проведенні сумнівної операції.

У випадку виявлення підозрілої операції, банк повинен направити відповідне повідомлення в компетентний орган для отримання дозволу на її виконання або для інформування про необхідність призупинення цієї операції, як показано на рис. 1.2.

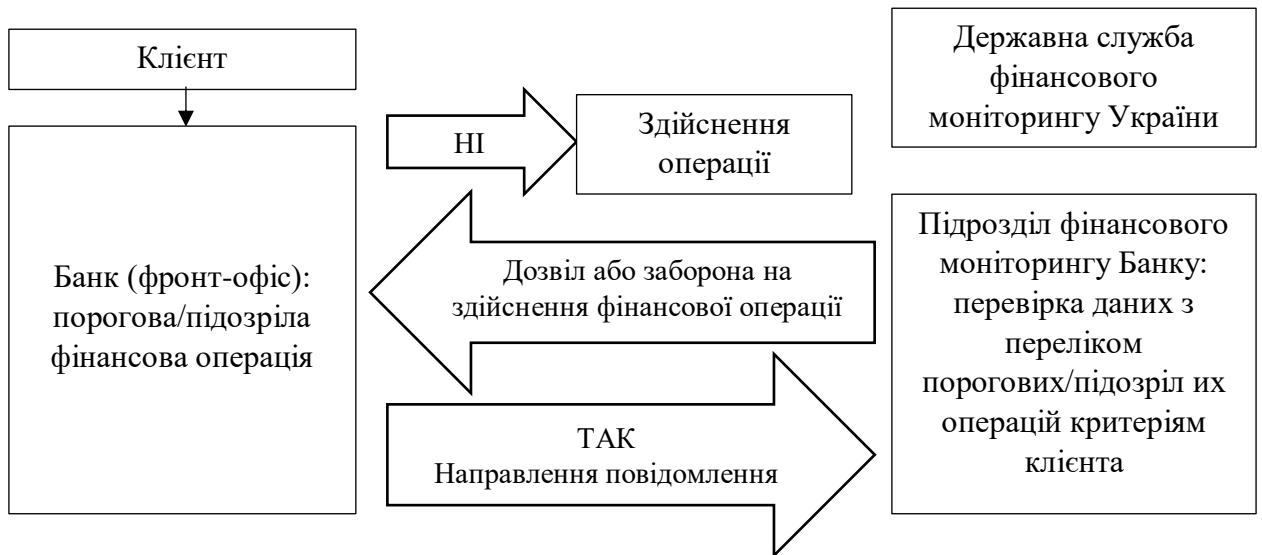

Рисунок 1.2 - Алгоритм перевірки фінансових операцій клієнта

Джерело: складено автором на основі [33 с.;21]

У цьому контексті важливо зазначити, що для удосконалення інструментів, які банки використовують для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, на рівні законодавства були визначені чіткі критерії. Це дозволяє банкам припинити угоди про відкриття рахунків або відмовляти в подальшому обслуговуванні в ряді випадків.

Зокрема, банк зобов'язаний відмовитися від встановлення або підтримання ділових відносин з клієнтом, якщо є такі обставини, як неможливість ідентифікації клієнта, сумніви щодо того, що особа діє від власного імені, високий ризик клієнта, надання недостовірної інформації або інші підозрілі обставини. Також банк має право відмовити у проведенні фінансової операції, яку він вважає підозрілою. Ці заходи спрямовані на запобігання легалізації злочинних доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення.

Для ефективної боротьби з незаконними фінансовими операціями банки активно використовують процедури ідентифікації клієнтів і фінансового моніторингу, що дозволяє забезпечити відповідність вимогам законодавства у сфері фінансового контролю.

Проте, відмова банків у відкритті рахунків та проведенні фінансових операцій на підставі підозр щодо "відмивання" злочинних доходів може призвести до серйозних правопорушень, таких як незаконна торгівля банківськими рахунками на внутрішньому ринку. Більш того, посилення вимог до фінансової стабільності та капіталізації фінансових установ, а також введення нових стандартів можуть сприяти зростанню довгострокових інвестицій в економіку України, що, в свою чергу, приводить до структурних змін в системі активів і резервів страхування.

Таким чином, основні етапи та порядок виконання ключових процедур внутрішнього фінансового моніторингу в банках України включають:

1. Ідентифікацію клієнта співробітником банку, який здійснює банківську операцію.
2. Перевірку всіх проведених фінансових операцій співробітником банку, відповідальним за фінансовий моніторинг. Для документів, що підлягають обов'язковому або внутрішньому моніторингу, ставляться спеціальні позначки у вигляді різних кодів, що визначають критерії віднесення операції до фінансового моніторингу.
3. Формування нормативної звітності у встановлені терміни (щодня, щотижня, щомісяця, щокварталу чи щорічно) співробітниками головного офісу банку.
4. Надсилання нормативної звітності в електронному вигляді до уповноваженого органу фінансового моніторингу [12].

Особливу увагу приділяють операціям на будь-яку суму, якщо вони здійснюються особою або на користь особи (фізичної чи юридичної), яка входить до списку осіб і організацій, причетних до тероризму та екстремізму. На сьогодні банки зобов'язані вимагати документальне підтвердження джерела походження коштів клієнтів, окрім стандартної процедури ідентифікації, перевірки паспорту та ідентифікаційного коду. Ці вимоги базуються на ризикорієнтованому підході, який передбачає

перевірку не тільки на етапі встановлення ділових відносин, але й протягом усього періоду обслуговування клієнта (рис. 1.3).

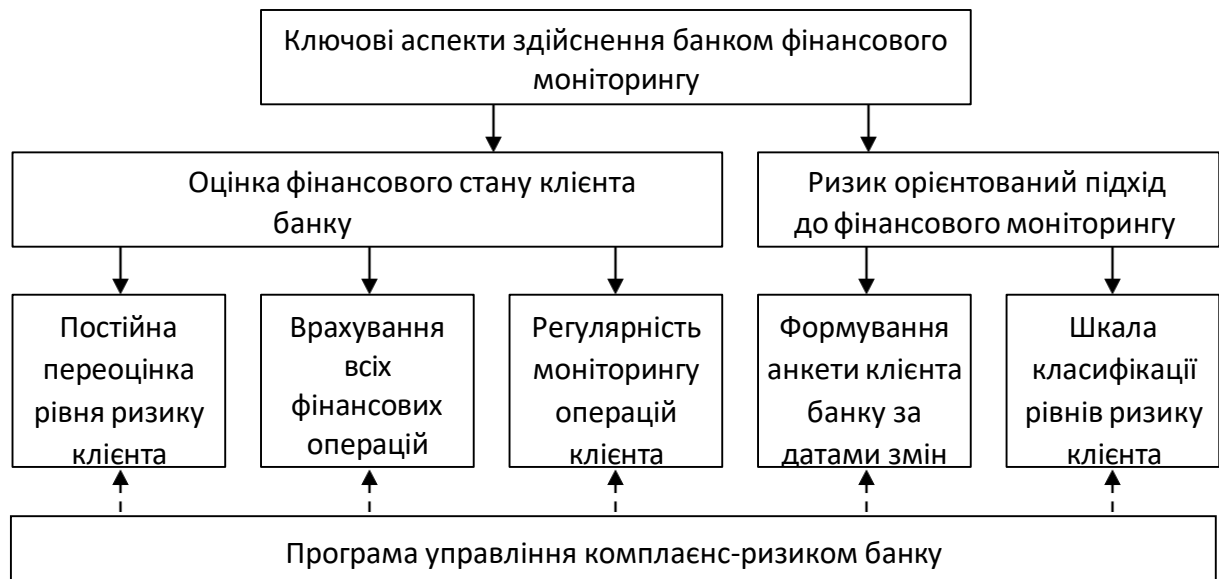

Рисунок 1.3 - Основні аспекти здійснення фінансового моніторингу в банку

Джерело: складено автором на основі [12]

Ця система заходів є необхідною для запобігання здійсненню операцій, що не відповідають виду діяльності клієнта або не узгоджуються з його легальними доходами. Якщо клієнт не здатний надати додаткові документи, що підтверджують походження його коштів, банк не має права здійснювати таку операцію. Важливо, щоб питання про незрозуміле джерело походження коштів не залишалось без уваги.

Зважаючи на складність національного механізму протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму, особливу важливість набувають питання забезпечення високого рівня координації між суб'єктами фінансового моніторингу, зокрема банками України. Адже ефективність боротьби з відмиванням грошей, економічною злочинністю та розповсюдженням тіньового сектору економіки значною мірою залежить від узгодженого функціонування цих суб'єктів. Це, в свою чергу, визначає надійність фінансової системи країни.

1.3. Ефективність фінансового моніторингу в банках України відповідно до існуючих ризиків

Формування системи фінансового моніторингу в банку є важливим завданням, але для його ефективного виконання необхідно здійснити кілька кроків. По-перше, потрібно оцінити фактичний стан і діяльність банків у сфері запобігання та протидії легалізації. По-друге, варто проаналізувати міжнародний досвід у цій сфері та визначити ті переваги, які можна адаптувати і застосувати в українській практиці. По-третє, необхідно узагальнити нормативно-правові вимоги та обмеження, як міжнародні, так і національні, для їх подальшого врахування. По-четверте, використовуючи системний підхід, слід визначити, чи створені в українських банках відповідні системи моніторингу, і, нарешті, за результатами виконання цих завдань, або вдосконалювати існуючі системи запобігання та протидії легалізації сумнівних доходів, або створювати нові.

Отже, розвиток системи фінансового моніторингу в банку потребує попереднього масштабного аналітичного та оціночного процесу, результати якого створюють необхідне інформаційне підґрунтя. У цьому контексті виникає необхідність оцінювання ефективності системи фінансового моніторингу в банках на основі аналізу минулих та поточних періодів [27].

В Україні ще не розроблені єдині методичні рекомендації щодо оцінки фінансового моніторингу в банківських установах, проте проведено оцінювання національної системи. До обов'язкових елементів, які підлягають оцінці, належать: інфраструктура, нормативно-правова база, аналіз фінансових операцій, ідентифікація бенефіціарних власників та кваліфікація учасників системи. Національний регулятор банківської діяльності в Україні також ще не має затвердженого підходу до оцінювання системи фінансового моніторингу, однак Національний банк України

пропонує відслідковувати інформацію щодо наступних складових: 1) корпоративне управління та роль органів управління банку; 2) управління інформаційними системами; 3) управління ризиками; 4) ідентифікація та вивчення клієнтів; 5) моніторинг фінансових операцій та звітування про них; 6) зберігання документів і даних; 7) внутрішній контроль та аудит, як внутрішній, так і зовнішній; 8) комплаєнс; 9) навчання і підбір персоналу [12].

Наприклад, автори [14] не пропонують розглядати запобігання та протидію як єдину систему, його увага зосереджена на різних підходах до оцінки внутрішньобанківських ризиків, пов'язаних із використанням банківських послуг для відмивання коштів. Зокрема, вчені пропонують застосовувати нормативний підхід із бінарними показниками для експрес-оцінки ризику використання банку для відмивання коштів, а також байєсівський підхід для більш детальної оцінки цього ризику. Хоча ці моделі є перевіреними і адекватними, вони охоплюють лише одну складову фінансового моніторингу — управління ризиками, пов'язаними з операціями банку, а також оцінюють внутрішній контроль, аудит та комплаєнс за допомогою окремих показників. Однак питання компетентності персоналу, корпоративного управління та управління інформаційними системами залишаються поза увагою.

Науковці Канцір І.А., Брицька М.Р. пропонують враховувати при оцінці системи фінансового моніторингу такі аспекти, що стосуються безпосередньо банківської діяльності: порядок ідентифікації та вивчення клієнтів; моніторинг та звітність щодо фінансових операцій; внутрішній контроль, а також внутрішні і зовнішні аудити; комплаєнс; підготовка та відбір персоналу (або його кваліфікація). Вони також підкреслюють важливість загальнонаціональних чинників, таких як законодавча і інституційна підтримка, а також інфраструктура для запобігання та попередження правопорушень [11].

Крім того, важливими елементами системи боротьби з відмиванням коштів є: нормативно-правове забезпечення, технологічна та інформаційна підтримка, кадрове забезпечення, фінансовий моніторинг та управління ризиками. Дослідники Внукова Н., Плєсқун І., Соқол С., Ягольницький О. фокусуються на управлінні ризиками, при цьому зазначаючи, що цей аспект тісно пов'язаний з іншими компонентами системи, зокрема з корпоративним управлінням, управлінням інформаційними системами, ідентифікацією клієнтів, моніторингом і звітуванням про фінансові операції, навчанням та підвищенням кваліфікації персоналу, збереженням документів і співпрацею з відповідними органами[12].

Отже, ефективність системи фінансового моніторингу в банку повинна розглядатись як здатність досягати визначених цілей за умов оптимального використання ресурсів і досягнення бажаних результатів. Для банку це означає:

- зниження ризику використання установи для легалізації коштів;
- виконання вимог чинного законодавства;
- отримання прибутку;
- зменшення непотрібних витрат.

Для оцінки ефективності необхідно розробити відповідну модель, яка включає визначення вхідних показників, що відображають поточну систему фінансового моніторингу, використання економіко-математичних методів для розрахунку її ефективності та формування на основі отриманих результатів рекомендацій щодо вдосконалення системи.

При розробці системи показників слід враховувати фактори, що впливають на ефективність фінансового моніторингу. Вона піддається впливу багатьох чинників, які можна поділити на зовнішні та внутрішні. Стандарти Базельського комітету з банківського нагляду визначають основні фактори банківських ризиків. Однак при детальному аналізі фінансового моніторингу таких факторів виявляється значно більше, і їх можна класифікувати відповідно до різних аспектів.

Процес формування підходу до оцінки фінансового моніторингу в банку має починатися з визначення сутності та основних характеристик об'єкта оцінки. У банківській установі необхідно виконувати такі ключові функції фінансового моніторингу: 1) виявлення та реєстрація фінансових операцій, які підлягають моніторингу або викликають підозру; 2) забезпечення належного документального супроводу фінансового моніторингу; 3) ідентифікація, верифікація та аналіз клієнтів; 4) співпраця з уповноваженими органами з питань фінансового моніторингу; 5) управління банківськими ризиками; 6) робота з персоналом, що бере участь у процесах фінансового моніторингу.

Оскільки відсутні чітко визначені законодавчі вимоги щодо змісту та структури системи фінансового моніторингу в банках, доцільно провести їх узагальнення на основі аналізу наявних нормативно-правових актів та наукових джерел. Вчені по-різному оцінюють важливість елементів системи запобігання і протидії легалізації доходів клієнтів банку. Критичний аналіз дозволяє визначити, що деякі складові, або характеристики, не повинні враховуватися в контексті цього дослідження.

Зокрема, складова «інституційне забезпечення» не має значення на рівні окремого банку, тому її варто виключити з оцінки. Складова «законодавче забезпечення» є універсальною для всіх банків в Україні, тому її також не слід враховувати в межах аналізу окремого банку. Натомість більш важливою є складова комплаєнсу — відповідність не лише національному законодавству, але й внутрішнім політикам і регламентам банку.

Складова «інфраструктура попередження» є частиною інших елементів, таких як управління інформаційними системами, моніторинг і звітування, збереження документів та інформації, внутрішній контроль, а також внутрішній і зовнішній аудит. Для уникнення подвійного оцінювання функцій і компонентів системи запобігання та протидії легалізації, ця складова була виключена з загального списку. За словами Чмутової І.М. та

її колег [36], основними складовими, які необхідно оцінити, є ті, що наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 - Складові системи фінансового моніторингу в банку, ранжирувані за коефіцієнтом значимості

№ з/п	Назва складової системи	Коефіцієнт значимості
1.	Управління ризиками	0,150
2.	Порядок здійснення ідентифікації та вивчення клієнта	0,150
3.	Моніторинг та звітування про фінансові операції	0,130
4.	Компетентність персоналу	0,120
5.	Збереження документів та інформації	0,105
6.	Внутрішній контроль та аудити	0,105
7.	Комплаєнс	0,090
8.	Управління інформаційними системами	0,075
9.	Корпоративне управління банку та роль його органів	0,075

Джерело: складено автором на основі [36]

Інформація з таблиці 1.1 вказує на те, що для загальної оцінки системи запобігання та протидії легалізації злочинних доходів клієнтів банку визначено дев'ять основних складових, функції яких є найбільш важливими. Коефіцієнт значущості кожної з цих складових розраховується як відсоткове співвідношення кількості згадок до загальної кількості, і сума всіх коефіцієнтів дорівнює 1, або 100%. З огляду на це, інтегральну оцінку системи фінансового моніторингу в банку можна отримати за допомогою методу адитивної згортки.

Оцінку складової фінансового моніторингу «Ідентифікація та вивчення клієнта» доцільно проводити через анкетування, розробивши шкалу можливих відповідей на запитання анкети. Питання анкети відповідатимуть параметрам, зазначеним у Звіті банку щодо управління ризиками у сфері фінансового моніторингу (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 - Шкала оцінювання параметрів складової фінансового моніторингу в банку «Ідентифікація та вивчення клієнта»

№ з/п	Зміст питання щодо ідентифікації та вивчення клієнта в межах фінансового моніторингу	Можлива відповідь та її оцінка
1	2	3
1.	Чи наявний у банку належним чином затверджений порядок здійснення ідентифікації та вивчення клієнтів (у розрізі 10 видів клієнтів)	Максимум 10 Мінімум 1 Так – 1 Ні – 0,1
2.	Чи застосовується під час здійснення ідентифікації та вивчення клієнтів такі процедури:	Максимум 4 Мінімум 0,4
2.1.	встановлення ділових відносин із новим клієнтом або відмови в обслуговуванні, уключаючи розірвання ділових відносин	Так – 1 Ні – 0,1
2.2.	класифікація ризиків клієнтів	
2.3.	поглиблена перевірка та вивчення високоризикових клієнтів	
2.4.	моніторингу клієнтських рахунків та фінансових операцій	
3.	Чи передбачена процедурами банку диференціація порядку вивчення клієнтів залежно від рівня їх ризиків	Так – 1 Ні – 0,1
4.	Чи застосовуються вимоги моніторингу до порядку здійснення ідентифікації клієнтів у частині (відповідь у відсотках):	Максимум 3 Мінімум 0,6
4.1.	фіксації інформації щодо мети та характеру ділових відносин	100% – 1
4.2.	встановлення окремого порядку здійснення ідентифікації та вивчення високоризикових клієнтів та фінансових операцій	76-99% – 0,8 50-75% – 0,6
4.3.	оновлення інформації щодо клієнтів	26-49% – 0,4 0-25% – 0,2
5.	Для яких категорій клієнтів порядок здійснення ідентифікації та вивчення клієнтів вимагає зазначення такої інформації	Максимум 4 Мінімум 0,8
5.1.	сфера діяльності/професія/зміст діяльності	100% – 1
5.2.	мета відкриття рахунку	76-99% – 0,8
5.3.	джерела походження коштів	50-75% – 0,6
5.4.	джерела походження активів	26-49% – 0,4 0-25% – 0,2
6.	Чи включають процедури ідентифікації та вивчення для всіх клієнтів здійснення таких дій	Максимум 4 Мінімум 0,8
6.1.	перевірку чинності/достовірності документів	100% – 1
6.2.	особисту зустріч з потенційним клієнтом	76-99% – 0,8
6.3.	здійснення поглибленої перевірки клієнтів, віднесених до категорії високого ризику	50-75% – 0,6 26-49% – 0,4
6.4.	стосовно юридичних осіб отримання інформації щодо роду діяльності, розташування, фінансового стану	0-25% – 0,2
7.	Якщо банк є посередником або отримувачем під час здійснення міжнародних платежів, чи наявні в банку такі вимоги	Максимум 3 Мінімум 0,6
7.1.	здійснення ідентифікації ініціатора платежу та за необхідності зупинення чи відмова в здійсненні платежу	100% – 1 76-99% – 0,8
7.2.	перевірка міжнародних платежів відповідно до санкційних списків Резолюцій Ради Безпеки ООН 1267 та 1373	50-75% – 0,6 26-49% – 0,4
7.3.	здійснення ідентифікації особи, яка звернулася до банку для отримання переказу	0-25% – 0,2

Продовження таблиці 1.2

8.	Чи передбачена в банку адміністративна відповідальність співробітників у разі здійснення порушень ними процедури ідентифікації та вивчення клієнтів	Так – 1 Ні – 0,1
9.	Чи притягувалися до відповідальності співробітники банку за порушення ними процедури ідентифікації та вивчення клієнтів за останні три роки	Так – 0,1 Ні – 1
10.	Чи здійснюється аналіз фінансових операцій, пов'язаних між собою клієнтів	Так – 1 Ні – 0,1

Джерело: складено автором на основі [26]

Інформація в таблиці 1.2 свідчить, що для оцінки складової «Ідентифікація та вивчення клієнта» згідно з рекомендаціями НБУ використовуються 10 запитань, що охоплюють різні аспекти ідентифікації, верифікації та аналізу клієнта.

Подібно до цього, з урахуванням вимог рекомендацій FATF, законодавства України та даних, що містяться в звіті банку з питань управління ризиками у сфері фінансового моніторингу, були розроблені анкети та відповідні шкали оцінювання для всіх складових системи фінансового моніторингу.

Анкети містять різноманітні питання, наприклад, де для деяких питань позитивна відповідь «так» оцінюється в 1 бал, а для інших, де відповідь «так» є негативним результатом, оцінка становить 0,1 балу.

З метою формування узагальнених оцінок фінансового моніторингу в банку доцільно застосувати метод таксономічного показника рівня розвитку. Цей підхід дозволяє враховувати як стабілізуючі, так і дестабілізуючі фактори, що дає змогу отримати порівнянні узагальнені оцінки.

Переваги запропонованого методичного підходу до оцінки фінансового моніторингу в банку включають: комплексне врахування всіх важливих складових системи; використання офіційних джерел інформації для початкової оцінки та відповідність розроблених анкет вимогам центрального регулятора банківської діяльності України; визначення значущості кожної складової в процесі оцінювання; здатність порівнювати

результати оцінки різних елементів та ідентифікувати ті, що потребують термінових коригувань або покращень на рівні окремого банку; наявність інструментів для детальної інтерпретації отриманих даних; а також можливість порівняння оцінок фінансового моніторингу серед різних банків для оцінки ризиків, пов'язаних з потенційним відмиванням коштів через кожен конкретний банк.

РОЗДІЛ II

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКАХ УКРАЇНИ

2.1. Методичні підходи до оцінки ефективності фінансового моніторингу в банку

У умовах глобалізації, технологічних нововведень і науково-технічного розвитку фінансовий сектор стикається з новими ризиками і викликами, серед яких особливе місце займає обіг нелегальних фінансів. На сучасному етапі економічного розвитку України важливим завданням стає виявлення цих нових загроз і розробка ефективних методів їхнього аналізу, зменшення та усунення. Одним з найбільших ризиків для банківських установ є використання їхніх послуг для відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, або для фінансування тероризму.

За останнє десятиліття спостерігається суттєве збільшення кількості нових методів легалізації кримінальних доходів, які набувають все більш складного і специфічного характеру. Процес перетворення незаконних коштів у нібито легітимні прибутки стає все більш різноманітним і складним. Це зумовлено наявними прогалинами в національних системах, недосконалістю регуляції фінансової діяльності, недоліками в системах фінансового моніторингу та відсутністю уніфікованого підходу до оцінки ризиків, що сприяє приховуванню справжнього походження нелегальних грошей.

Керівники банківських установ орієнтуються на вдосконалення роботи своїх організацій через раціональне використання наявних ресурсів. Одним із ключових аспектів цього процесу є ефективний фінансовий моніторинг, зокрема, у частині оцінки ризиків, пов'язаних із легалізацією

злочинних коштів, фінансуванням тероризму та поширенням зброї масового знищення. Важливо, щоб співробітники банку мали чітке розуміння принципів функціонування системи фінансового моніторингу та регулярно проводили комплексну оцінку її результативності. Тому виникає необхідність у проведенні аналізу ефективності фінансового моніторингу в банках, зокрема, щодо оцінки ризиків легалізації злочинних коштів, із застосуванням нових методологічних підходів.

Ризик-менеджмент є ключовим елементом для забезпечення ефективного фінансового моніторингу в банку. Водночас кожен працівник кредитної установи несе відповідальність за ризики, пов'язані з його обов'язками. Зазвичай банки стикаються з такими основними ризиками, як кредитний ризик, ризик ліквідності та ринковий ризик, що включає зміни процентних ставок, валютний ризик та ризик дострокового погашення.

Для АТ «ПУМБ», як і для інших банків, характерна наявність різноманітних ризиків, що вимагають постійного управління. Це включає ідентифікацію, оцінку та контроль ризиків з урахуванням встановлених лімітів і інших методів контролю. Ризик-офіцери банку створили систему управління ризиками, яка включає:

1. Контроль за поточною діяльністю банку;
2. Моніторинг дотримання встановлених нормативів;
3. Планування основних показників діяльності банку.

Система управління ризиками в АТ «ПУМБ» постійно оновлюється і вдосконалюється. Організаційна структура управління ризиками виглядає наступним чином (Додаток А).

Ця структура забезпечує комплексний підхід до управління ризиками та ефективно реагування на виклики.

АТ «ПУМБ» у своїй Політиці управління ризиками виділяє наступні сім суттєвих видів ризиків:

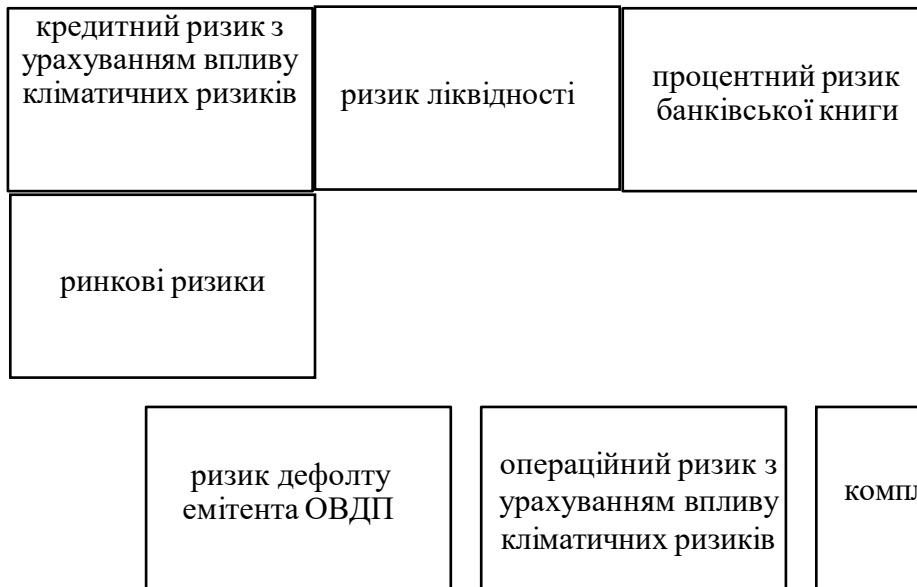

Рисунок 2.1 - Суттєві види ризиків АТ «ПУМБ»

Джерело: створено автором на основі [11]

Підрозділи другої лінії захисту розробляють і оновлюють щонайменше один раз на рік наступні Політики:

- «Політика управління кредитним ризиком корпоративних клієнтів як складова Кредитної політики АТ «ПУМБ» у корпоративному бізнесі»;
- «Політика управління кредитним ризиком в малому бізнесі»;
- «Політика управління кредитним ризиком роздрібних клієнтів»;
- «Політика управління кредитним ризиком фінансових інститутів»;
- «Політика управління ризиком ліквідності»;
- «Політика управління процентним ризиком банківської книги»;
- «Політика управління ринковим ризиком»;
- «Політика управління операційним ризиком»;
- «Політика управління комплаєнс-ризиком».

Для визначення та пріоритетизації суттєвих ризиків, що впливають на діяльність АТ «ПУМБ», застосовується наступна методика. На першому етапі самооцінки визначається сукупність ризиків, які є критичними для банку. Кожен ризик оцінюється експертами за трирівневою шкалою: 1 —

низький, 2 — середній, 3 — високий. На основі експертних оцінок формується рейтинг ТОП-5 ризиків для кожного виду. Ризики, що набрали найбільшу кількість балів, займають перші п'ять місць у рейтингу. Після цього Наглядова рада банку затверджує план заходів, спрямований на мінімізацію ТОП-5 ризиків.

Ключовим елементом системи управління ризиками в банку є чітка та ефективна процедура ескалації критичних подій, пов'язаних із кредитним, ринковим, операційним ризиками та ризиком ліквідності. Підрозділи з управління ризиками АТ «ПУМБ» здійснюють постійний моніторинг виконання лімітів ризиків. У разі перевищення ліміту, протягом наступного робочого дня вони інформують СРО Банку через корпоративну електронну пошту. Отримавши повідомлення, СРО Банку негайно інформує Наглядову раду, Правління та відповідні комітети, а саме:

- Кредитний комітет — про порушення лімітів кредитних ризиків;
- Комітет з управління активами та пасивами — про порушення лімітів ринкових ризиків;
- Комітет з управління операційними ризиками — про порушення лімітів операційних ризиків.

Далі розглянемо процес затвердження нормативів ризик-апетиту АТ «ПУМБ» на наступний рік.

На початку року департаменти ризиків корпоративних клієнтів (ДРКК), ризик-менеджменту малого бізнесу (ДРММБ), роздрібних ризиків (ДРР) та загальнобанківських ризиків (ДЗР) здійснюють аналіз ризиків, з якими стикається АТ «ПУМБ», і визначають перелік ключових ризик-індикаторів для кожного типу ризиків. Ці індикатори, як кількісні, так і якісні, дозволяють оцінити рівень ризику в кожній категорії та передаються до Департаменту загальнобанківських ризиків для консолідації.

Управління комплаєнс-контролю (УКК) проводить розрахунок профілю комплаєнс-ризиків банку. Це здійснюється шляхом оцінки ризиків, пов'язаних із дотриманням банком нормативних вимог та принципів етичної

поведінки. На основі цього аналізу УКК формує мінімальний перелік кількісних та якісних показників ризик-апетиту для кожного виду контролюваних комплаєнс-ризиків [11].

Після цього призначений CRO та фахівці з Ризик-менеджменту готують об'єднаний звіт "Risk-appetite dashboard_TARGET", що містить усі ключові показники ризик-апетиту, які були визначені на попередніх етапах. Водночас Управління комплаєнс-контролю готує окремий звіт, присвячений ризику комплаєнсу, що включає аналіз ризиків, пов'язаних з дотриманням нормативних вимог. Обидва звіти, що містять відповідні показники із зазначеними граничними значеннями, передаються на розгляд Правління банку.

Після детального розгляду та обговорення цих звітів, Правління АТ «ПУМБ» ухвалює рішення про затвердження нормативів ризик-апетиту на наступний рік. Затверджені Наглядовою радою показники ризик-апетиту та їх граничні значення підлягають моніторингу і контролю з боку відповідних колегіальних органів, таких як Кредитна Рада, Комітет з управління активами і пасивами, Комітет з управління операційним ризиком, а також підрозділів банку.

При підготовці звіту кожен показник ризик-апетиту отримує значення, яке відповідає певній категорії ризику (рис. 2.2):

Підрозділи 2 лінії захисту системи внутрішнього контролю проводять квартальний моніторинг поточного рівня ризику банку та розраховують фактичні значення показників ризик-апетиту. Ці дані порівнюються з граничними значеннями, встановленими на початку року.

Консолідований звіт «Risk-appetite dashboard» та звіт про ризик-апетит для комплаєнс-ризиків щоквартально передаються на розгляд Правлінню банку, Комітету з управління ризиками та Наглядовій раді. Варто звернути увагу, що «даний звіт містить фактичні показники ризик-апетитів по напрямкам суттєвих ризиків, що розраховані на звітну дату порівняно зі

встановленими цільовими граничними показниками цих ризиків на початок року» [11].

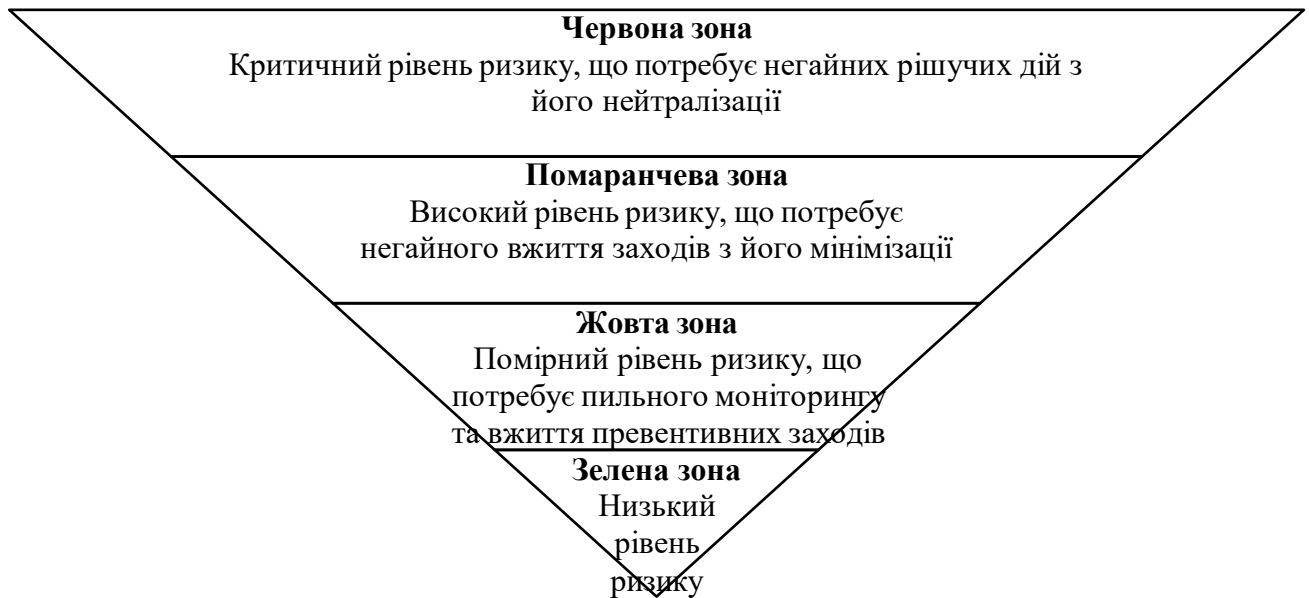

Рисунок 2.2 - Зони ризику

Джерело: складено автором на основі [12]

Висновки та рішення, прийняті за результатами розгляду звітів про ризик- апетит АТ «ПУМБ» відображаються в протоколах засідань відповідних колегіальних органів.

АТ «ПУМБ» визнає як один із пріоритетних у системі управління ризиками кредитний ризик, що підкреслюється його домінуючим положенням в ієрархії ризиків. Згідно з Постановою Правління НБУ № 64 кредитний ризик офіційно визнається одним із суттєвих видів ризику, з якими стикаються банки.

Формальними ознаками реалізації кредитного ризику є: у вузькому розумінні – дефолт позичальника; у розширеному – порушення будь-яких умов угоди [16].

У ПУМБ виділяють фактори індивідуальних кредитних ризиків та фактори сукупного кредитного ризику (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 - Фактори, які впливають на величину кредитного ризику

Індивідуальний ризик	Сукупний ризик
Нестабільність економічної ситуації	
Зміна фінансового стану позичальника	Зміна грошово-кредитної політики НБУ
Кредитна історія позичальника	Зміна кредитної політики банку
Зміна якості забезпечення позики	Макроекономічний фактор
Якість управління підприємством-позичальником	
Зміна умов кредитного договору	
Дефолти основних постачальників/покупців	

Джерело: складено автором на основі [11]

Оцінка ризиків на рівні окремого позичальника дозволяє точно визначити ймовірність того, що він не виконає свої зобов'язання. Аналіз складових сукупного кредитного ризику дає змогу оцінити загальний рівень ризику, з яким стикається банк, враховуючи стан його кредитного портфеля в цілому [34].

Основними цілями управління кредитним ризиком є запобігання виникненню ризику, підтримка його на прийнятному рівні та зменшення цього ризику до мінімуму.

У таблиці 2.2 наведено методи управління кредитним ризиком, що використовуються АТ «ПУМБ», а також їхній вплив на рівень ризику.

Як видно з таблиці 2.2, мінімізація кредитного ризику здійснюється шляхом диверсифікації чи структуризації кредитів або через уникнення ризику, наприклад, відмовою від кредитування ненадійних клієнтів. Інші методи, такі як попередження ризику, його оцінка, страхування та стримування, мають непрямий вплив.

АТ "ПУМБ" прагне до безперебійної роботи та мінімізації збитків у будь-яких обставинах. Для цього були розроблені й затверджені два ключові документи: План відновлення діяльності АТ «ПУМБ» та План безперервної діяльності. Вони базуються на детальному аналізі «критичних» стрес-сценаріїв, що дозволяє визначити основні процеси, системи та посади, необхідні для безперервного функціонування банку.

Ефективність цих планів перевіряється щорічними тестуваннями, аналізом впливу негативних факторів та навчанням персоналу.

Таблиця 2.2 - Методи управління кредитним ризиком в АТ «ПУМБ»

Метод	Характер впливу на ризик	Зміст
Попередження ризику	Непрямий вплив	Відбір та оцінка кредитних спеціалістів Оптимізація кредитного процесу Розвиток персоналу Вивчення потенційного клієнта Постійний моніторинг клієнта
Оцінка і обчислення ризику	Непрямий вплив	Оцінка кредитоспроможності позичальника Оцінка якості кредитного портфеля банку Вимірювання кредитного ризику Прогнозування кредитного ризик-тренду
Уникнення кредитного ризику	Прямий вплив	Відмова від кредитування ненадійного клієнта
Мінімізація ризику	Прямий вплив	Диверсифікація кредитів Резервування коштів Структурування кредитів
Страховання ризику	Непрямий вплив	Перерозподіл обов'язків відшкодування кредитних втрат на страхову організацію
Стримування ризику	Непрямий вплив	Створення структурних підрозділів по роботі з проблемними кредитами Призупинення кредитної діяльності у високо ризикованих галузях Пошук нових секторів кредитного ринку і розробка нових кредитних продуктів

Джерело: Складено автором

Для ефективного управління ризиками АТ «ПУМБ» використовує модель трьох ліній захисту.

На першій лінії захисту знаходяться бізнес-підрозділи та підтримуючі підрозділи банку, які є власниками ризиків, що виникають у їхній сфері відповідальності. Ці підрозділи відповідають за виявлення та оцінку ризиків, вжиття управлінських заходів і надання звітності щодо ризиків. Перший рівень зосереджується на прийнятті ризиків і поточному управлінні ними, де структурні підрозділи банку здійснюють операції, ідентифікують, оцінюють та контролюють ризики, дотримуючись внутрішніх нормативних документів

На другій лінії захисту розташовані підрозділи ризик-менеджменту та комплаєнс-контролю. Вони відповідають за розробку методів і механізмів управління ризиками, здійснюють моніторинг рівня контролю ризиків, агрегують ризики та визначають вимоги до загального капіталу. Крім того, ці підрозділи займаються підготовкою звітності.

Третя лінія захисту представлена департаментом внутрішнього аудиту, який здійснює аналіз ефективності системи управління ризиками, застосовуваної підрозділами першої та другої ліній захисту, включаючи внутрішній контроль. Цей департамент проводить незалежну оцінку якості процесів управління ризиками, виявляє недоліки та порушення, а також пропонує рекомендації для вдосконалення системи управління ризиками.

Таким чином, три рівні захисту забезпечують цілісний і комплексний підхід до ефективного управління ризиками в банку.

Для зміцнення стійкості та підвищення ефективності ризик-менеджменту в АТ «ПУМБ» вживаються заходи, спрямовані на розвиток культури управління ризиками. Це включає регулярне навчання працівників, інтеграцію інструментів управління ризиками в повсякденну діяльність, розвиток навичок їх застосування та активну комунікацію про основні принципи і цінності культури ризик-менеджменту. Очікується, що такий підхід сприятиме покращенню процесу прийняття рішень, зменшенню ризиків і забезпеченню довгострокового успіху ПУМБ.

Щодо побудови системи управління ризиками в банку, затверджено перелік звітності, що базується на принципах раціональності, прозорості, зрозумілості, повноти, порівнянності та єдності термінології. Звіти мають містити порівняння рівня прийнятих ризиків з наявними фінансовими ресурсами для їх покриття. Вони формуються з чіткою періодичністю та подаються в структурованому вигляді.

Звітність щодо рівня ризиків банку визначається Наглядовою радою та відповідними комітетами, а формат і терміни подачі звітів узгоджуються

рішеннями Наглядової ради, Правління та його комітетів, до яких ці звіти надаються (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 - Види звітів про рівень ризиків АТ «ПУМБ»

№	Звіт	Наглядова рада	Правління/ Комітети Правління
1	Ризик-апетит на звітний період	щорічно	щорічно
2	Виконання рівня ризик-апетиту	щоквартально	щоквартально
3	Розмір капіталу і результати оцінки достатності капіталу	щоквартально	щоквартально
4	Результати стрес-тестування суттєвих видів ризиків	щоквартально	щоквартально
5	Звіт по виконанню обов'язкових нормативів і порушення встановлених лімітів ризику	щоквартально	щомісячно
6	Звіт про структуру і якість кредитного портфеля КБ і РБ (який включає в себе інформацію про ризики концентрації, простроченні, непрацюючі активи, списані кредити, рівні сформованих резервів за стандартами МСФЗ, сформований кредитний ризик на вимогу Положення № 351 НБУ та іншу інформацію)	щоквартально	щомісячно
7	Звіт про суттєві ризики (результати щорічної самооцінки банківських ризиків)	щорічно	щорічно
8	Звіти про порушення Банком встановлених ризик-апетитів, або про реалізацію резонансних подій суттєвих ризиків (а саме: кредитний, ринковий, ліквідності, операційний, комплаєнс ризик)	по факту виникнення (не пізніше ніж на наступний робочий день)	по факту виникнення
9	Звіт по управлінню комплаєнс ризиком	щоквартально	щоквартально
10	Звіт ДВА по оцінці ефективності Системи внутрішнього контролю.	щорічно	щорічно

Джерело: складено автором на основі [11]

Національний банк України (НБУ), як орган, що здійснює державний фінансовий моніторинг, відповідає за контроль за дотриманням банками законодавчих вимог, спрямованих на боротьбу з легалізацією коштів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансуванням тероризму. Цей процес регулюється статтею 63 Закону України "Про банки і банківську діяльність".

НБУ проводить ретельну перевірку кваліфікації керівництва банків і аналізує фінансовий стан активів власників банків. Згідно з нормативними вимогами, загальна вартість активів власника банку повинна перевищувати

його частку в статутному капіталі. Крім того, власники банків зобов'язані надавати достовірну інформацію про джерела своїх активів.

У межах своїх повноважень НБУ також відповідає за розробку та підтримку нормативно-правової бази, що регулює діяльність банків в Україні. Це включає в себе заснування і функціонування банків, їх взаємовідносини з клієнтами та кредиторами, а також визначення відповідальності банків перед державою і громадянами. НБУ активно працює над забезпеченням конкурентоспроможності банківського сектору, дотримуючись міжнародних стандартів, розроблених Європейським банківським управлінням та Базельським комітетом з банківського нагляду.

В даний час НБУ здійснює оновлення своїх нормативних актів відповідно до Директив Європейського Союзу, що є частиною зобов'язань в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Одним з методів стимулювання банків до дотримання міжнародних стандартів у сфері фінансового моніторингу є їх класифікація за важливістю для національної економіки. Порушення цих стандартів може призвести до виключення банку з ринку.

Щорічно, на основі даних станом на 1 січня, Національний банк України проводить ідентифікацію банків, які мають значний вплив на національну економіку. Це дозволяє спрямувати додаткові ресурси на моніторинг їхньої діяльності з метою забезпечення фінансової стабільності. Дана процедура регулюється Положенням щодо визначення системно важливих банків, яке було затверджене постановою Правління НБУ від 25 грудня 2014 року (постанова № 863).

Процес визначення системно важливих банків складається з двох етапів. На першому етапі оцінюються три ключові критерії: загальний обсяг активів банку, рівень його фінансових зв'язків та особливості діяльності. Кожен з цих критеріїв має певну вагу, і на основі їх розрахунку визначається ступінь важливості банку для фінансової системи. Якщо

загальний результат перевищує 275 базових пунктів, банк вважається системно важливим.

Другий етап передбачає додаткове включення в список банків, частка яких у загальному обсязі гарантованих вкладів населення перевищує 1%, навіть якщо вони не потрапили до першого етапу.

Станом на 1 січня 2023 року, Національний банк України класифікував банки за їхньою системною важливістю в три категорії. Перша категорія включає такі фінансові установи, як АТ "ПУМБ", АТ "УКРСИББАНК", АТ "ОТП БАНК" та АТ "СЕНС БАНК". До другої категорії потрапили АТ "Укрексімбанк", АТ "Ощадбанк", АБ "УКРГАЗБАНК", АТ "Райффайзен Банк", АТ "ТАСКОМБАНК" і АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК". Третю категорію складає лише один банк — АТ КБ "ПриватБанк".

Оскільки банк АТ «ПУМБ» має значний вплив на економіку, регулятор зосереджує свою увагу на його діяльності з метою забезпечення стабільності банківської системи країни.

2.2. Якість системи фінансового моніторингу АТ «ПУМБ» за ризик-орієнтованим підходом

Акціонерне товариство «Перший Український Міжнародний Банк» (АТ «ПУМБ») є одним з провідних приватних банків країни, яке здобуло репутацію надійного партнера для фізичних та корпоративних клієнтів. Банк орієнтується на точне розуміння потреб і вимог своїх користувачів, надаючи їм інноваційні й ефективні банківські рішення. «ПУМБ» є одним із системно важливих банків України та входить до п'ятірки найбільших банків за розміром депозитного портфеля фізичних осіб, обслуговуючи близько 1,7 мільйона клієнтів [39].

Історія заснування АТ «ПУМБ» бере початок у 1991 році в Донецьку, коли виникла потреба у забезпеченні міжнародних фінансових розрахунків. Тоді радянська економіка перебувала в кризі, і компанії, як «Азовсталь» та «Азовське морське пароплавство», шукали можливості для виживання через експорт. Для цього їхні керівники — Юхим Засядька, Звягільський і Анатолій Бандура, використовуючи свої зв'язки з американським металотрейдером АІОС Corporation та нідерландським банком Mees & Nore, прийняли рішення створити власний банк.

З того часу АТ «ПУМБ» стрімко розвивався, ставши одним із лідерів фінансового сектору України. АТ «ПУМБ» став одним з перших банків, який почав вести звітність відповідно до міжнародних стандартів обліку ще в 1992 році. У 1993 році банк почав випуск власних платіжних карток, а в 1998 році створив процесинговий центр — центр обробки даних, авторизований платіжною системою, який об'єднує учасників розрахунків за допомогою сучасних інформаційних і технологічних рішень. У 2005 році компанія «Систем Кепітал Менеджмент» (СКМ), одна з найбільших інвестиційних груп України, придбала акції АТ «ПУМБ» у іноземних партнерів і до серпня 2006 року збільшила свою частку до 99% [30].

Організаційна структура досліджуваного підприємства має лінійно-функціональний характер. Це означає, що в ній поєднуються вертикальне підпорядкування та горизонтальна координація: існує чітко визначена ієрархія, де кожен підрозділ підпорядковується одному вищому керівнику, а групування працівників у підрозділи здійснюється з урахуванням подібності виконуваних функцій. Кожен підрозділ має власного керівника, який приймає самостійні рішення в межах своїх повноважень, погоджуючи їх з вищим керівництвом. Така структура дозволяє ефективно розподіляти відповідальність і обов'язки, забезпечуючи належну координацію робочих процесів.

Додатково на рис. Б.1 Додатку Б представлена структура корпоративного управління АТ «ПУМБ».

Права розгляду питань у сфері фінансового моніторингу делеговані Комітету з питань фінансового моніторингу в АТ «ПУМБ» Правлінням АТ «ПУМБ».

Комітет з питань фінансового моніторингу в АТ «ПУМБ» є підзвітним Голові Правління АТ «ПУМБ» і виконує наступні функції:

- координація дотримання вимог у сфері фінансового моніторингу в Банку
- реагування на виявлені недоліки у виконанні вимог у сфері фінансового моніторингу в Банку, та прийняття рішень щодо зазначених випадків по кожному виявленому порушенню
- розробка рекомендацій підрозділам Банку, спрямованих на вдосконалення дотримання вимог у сфері фінансового моніторингу в Банку
- інші функції.

Різноманітні підходи до оцінки ефективності фінансового моніторингу в банку часто мають обмежене застосування для зовнішніх користувачів інформації через обмежений доступ до конфіденційних банківських даних. Однак, враховуючи, що міжнародна практика акцентує увагу на важливості оцінки ризиків в процесі фінансового моніторингу [27] і на пріоритеті ризик-орієнтованого підходу, визначеного Державною службою фінансового моніторингу України та Національним банком України, доцільно оцінювати ефективність фінансового моніторингу в АТ «ПУМБ» через показники управління основними банківськими ризиками.

Цю позицію підтверджує той факт, що належно організований фінансовий моніторинг у банку знижує ризикованість його операцій і сприяє підвищенню надійності, в той час як слабкі місця у системі внутрішнього фінансового моніторингу банку неминуче проявляються через збільшення схильності до ризиків в його діяльності.

В АТ «ПУМБ» створена комплексна та ефективна система управління ризиками, яка відповідає на всі виклики, що постають перед банком в його діяльності. Банк визначає та контролює дотримання корпоративних

цінностей, які ґрунтуються на веденні бізнесу в межах законних та етичних стандартів, а також постійно підтримує високий рівень культури управління ризиками. Працівники банку дотримуються вимог впровадженої системи управління ризиками, що охоплює стратегію та політику управління ризиками, культуру, процедури, методи та інші заходи, спрямовані на забезпечення ефективного управління ризиками [23].

Фінансовий моніторинг та управління ризиками в банку охоплюють фінансові, операційні та юридичні ризики. Фінансові ризики включають ринковий ризик (який охоплює валютний ризик, ризик процентної ставки та інші цінові ризики), кредитний ризик та ризик ліквідності. Основними цілями управління фінансовими ризиками є встановлення лімітів ризиків та забезпечення їх дотримання. Управління операційними та юридичними ризиками орієнтоване на забезпечення належного функціонування внутрішніх процедур і політик, що сприяють мінімізації цих ризиків.

Банк структурує рівні кредитного ризику, з якими він стикається, шляхом встановлення лімітів суми ризику, що виникає від одного позичальника або групи позичальників. Керівництво банку регулярно затверджує ці ліміти для різних типів кредитів. Ризики контролюються та переглядаються щонайменше раз на рік або частіше, якщо це необхідно.

Кредитні ризики в АТ «ПУМБ» постійно контролюються та аналізуються відповідно до чітко визначеної процедури. Ліміти кредитного ризику для кожного позичальника періодично затверджуються Кредитною радою та Кредитним комітетом банку.

Управління кредитним ризиком в АТ «ПУМБ» полягає в визначенні максимальної суми кредиту для кожного позичальника або групи позичальників, враховуючи їх фінансову стійкість та інші важливі фактори. Банк ретельно перевіряє здатність позичальників своєчасно погашати кредити перед їх наданням. У разі змін у фінансовому стані позичальника чи інших умовах, кредитні ліміти можуть бути переглянуті. Для додаткового захисту ПУМБ може вимагати надання застави або гарантій від

юридичних осіб. Під час воєнного стану в Україні банк проводить додатковий регулярний аналіз зміни ситуації та впливу цих змін на кредитний ризик.

Фактори, що впливають на розмір кредитного ризику в АТ «ПУМБ», можна поділити на дві основні категорії:

1. Вплив на індивідуальний кредитний ризик банку.
2. Вплив на сукупний кредитний ризик банку.

АТ «ПУМБ» здебільшого кредитує в межах державних програм підтримки та лише у національній валюті. Одночасно погашення старих кредитів перевищує нове кредитування, що в подальшому знижуватиме загальний кредитний портфель банку. Проте спостерігається збільшення частки резервів під кредитні операції, зокрема за кредитами фізичних осіб, що зросла з 3% у 2021 році до 5% у 2023 році. Це зростання пов'язане з підвищенням кредитного ризику, зокрема через збільшення частки прострочених кредитів. Ці зміни також відображаються в скороченні частки чистих активів, яка зменшилась до 88% від загальних активів, завдяки збільшенню валових резервів за активами — з 5% на 01.01.2022 року до 12% на 01.01.2023 року.

Оцінка рівня резервування в АТ «ПУМБ» вказує на тенденцію скорочення резервів за активними операціями. Аналіз частки резервів демонструє певне збільшення в період жорсткої пандемії, але вже з 01.07.2020 року, під час поступового відновлення економіки, спостерігається зменшення різниці між резервами за кредитами юридичних осіб (ЮО) та фізичних осіб (ФО), зокрема зменшенням на близько 15% на користь резервів за кредитами ФО. Це можна пояснити зниженням кредитоспроможності фізичних осіб через пандемічні обмеження, які включали втрату роботи, перехід на дистанційну форму роботи та скорочення заробітної плати. З 01.07.2020 року валові резерви за кредитами АТ «ПУМБ» зменшились з 28,3% від валового кредитного портфеля до 10,7% станом на 01.12.2021 року. Ця тенденція є характерною для всього

банківського сектору України і пояснюється процесом відновлення банківської діяльності після наслідків COVID-19.

У банку АТ «ПУМБ» обсяги непрацюючих активів відсутні серед кредитів, наданих банкам, бюджетним установам та компаніям спеціального призначення (SPE). Однак, ситуація з кредитним ризиком по позиках юридичних осіб (ЮО) та фізичних осіб (ФО) виглядає інакше. З 2023 року в банку спостерігається значне збільшення обсягів кредитного ризику за непрацюючими кредитами (NPL) як для фізичних, так і для юридичних осіб – в півтора-два рази.

Кредитна діяльність АТ «ПУМБ» відповідає загальноприйнятим вимогам ризик-менеджменту та встановленим стандартам Національного банку України. Основною складовою в підвищенні ефективності кредитного ризик-менеджменту банку є впровадження інноваційних підходів, зокрема системи раннього попередження кредитного ризику, що стосується як працюючих, так і непрацюючих кредитів.

Таблиця 2.4 - Оцінка фінансового моніторингу в АТ «ПУМБ» за нормативами кредитного ризику, %

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7 – не більше 25%)	15,01	12,06	9,86	7,92	13,60	15,77	11,69
Норматив великих кредитних ризиків (Н8 – не більше 800%)	131,45	53,60	10,30	0,01	37,23	30,76	22,44

Джерело: складено автором на основі [11]

Згідно з аналізом, АТ «ПУМБ» активно управляє різними видами ризиків, зокрема кредитним та ринковим ризиками, що дає змогу зберігати стабільність фінансових показників та мінімізувати потенційні втрати. За динамікою кредитного ризику можна констатувати, що банк ефективно контролює максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента, що постійно зменшується протягом аналізованого періоду. Це свідчить про ефективну політику управління кредитними ризиками.

Проте, як зазначено, банк стикається з ринковими ризиками, що виникають через відкриті валютні позиції, зміни процентних ставок та інші ринкові фактори. Правління банку встановлює ліміти на прийнятний рівень ризику за валютними позиціями, процентними ставками та іншими інструментами. Однак, варто зазначити, що ці ліміти не завжди здатні повністю захистити від великих втрат у разі значних ринкових змін, що може призвести до збитків, які перевищують встановлені ліміти.

Щодо валютного ризику, банк розраховує відкриті валютні позиції як різницю між активами та зобов'язаннями в одній валюті, що дозволяє точно визначити рівень ризику. Ліміти на валютні позиції встановлюються відповідно до нормативних вимог НБУ, та контроль за їх дотриманням здійснюється щодня департаментом ринкового та операційного ризику. Звіти про валютні позиції подаються щотижня до комітету з управління активами, пасивами та тарифами банку, що дозволяє своєчасно коригувати стратегії управління валютними ризиками.

Загалом, підхід АТ «ПУМБ» до управління ринковими та валютними ризиками є системним і достатньо гнучким, що дозволяє зберігати стабільність у періоди коливань на фінансових ринках.

Таблиця 2.5 - Оцінка фінансового моніторингу в АТ «ПУМБ» за концентрацією валютного ризику, тис. грн

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Валютний ризик без врахування диверсифікації: долар США	8789	24566	68025	93 735	14 873	66686
євро	8997	28615	9033	5 368	9 707	115409
інші валюти	13788	6281	3460	3 234	6 557	20078
Всього валютний ризик без врахування диверсифікації	31574	59462	80518	102 337	31 137	202173
Ефект від диверсифікації	(24903)	(10542)	(15090)	(14034)	(24227)	(176162)
Валютний ризик з врахуванням диверсифікації	6671	48920	65428	88 303	6 910	26011

Джерело: складено автором на основі [11]

У АТ «ПУМБ» для оцінки валютного ризику застосовують методику VaR (вартість під ризиком), використовуючи рекомендації таких

документів, як «International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards» (червень 2006 року) та «Revision to Basel II market risk framework» (грудень 2010 року). Метод VaR дає змогу визначити максимальні можливі збитки, які можуть виникнути при певному рівні ймовірності та в межах визначеного періоду часу.

Ризик-офіцери банку обчислюють VaR за допомогою історичного моделювання, щоб оцінити валютний ризик як в умовах нормального ринку, так і в стресових ситуаціях. Для розрахунку використовуються 251 день історичних даних про валютні курси, а період для закриття валютних позицій становить 10 днів (довірчий інтервал — 99%). При визначенні валютного ризику розрахунковий VaR множиться на коефіцієнт «3» та надбавку «1», відповідно до рекомендацій Базельського комітету.

За результатами розрахунку валютного ризику, в 2023 році ймовірні збитки АТ «ПУМБ» через зміни валютного курсу становитимуть 88 303 тис. грн, що є значним збільшенням порівняно з 6 910 тис. грн у 2022 році. Це вказує на зростання валютного ризику в 2023 році, але зазначений рівень втрат залишається прийнятним в межах встановленого ризик-апетиту банку.

Ще одним важливим ризиком для банку є ризик ліквідності. Для його мінімізації, окрім основної депозитної бази, банк залучає додаткові джерела фінансування. Керівництво банку активно управляє активами, щоб забезпечити їх швидку та вигідну реалізацію за необхідності. Банк також здійснює щоденний контроль за надходженням і витрачанням коштів, а також прогнозує майбутні грошові потоки, аби гарантувати свою платоспроможність.

Для забезпечення виконання власних і клієнтських зобов'язань банк впровадив політику утримання ліквідних активів на рівні, достатньому для покриття будь-яких незапланованих відтоків депозитів. Ця профілактична міра, відома як "подушка ліквідності", спрямована на попередження погіршення економічної ситуації та забезпечення фінансової стабільності банку.

Спочатку необхідно оцінити вплив війни з Російською Федерацією на ризиковий ландшафт банку [19]. Протягом періоду війни АТ «ПУМБ» змогло підтримати ліквідність на достатньому рівні, а індикатори ризику ліквідності зростали з початку 2022 року. Однак аналіз погашення зобов'язань за строками показує, що стабільність поточних зобов'язань у минулому не була досягнута (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 - Оцінка фінансового моніторингу ліквідності АТ «ПУМБ» за методикою GAP-аналізу, млн грн

		До 1 місяця	1-3 місяці	3-6 місяців	6-12 місяців	Понад 12 місяців	Всього
01.01.2022	Всього фінансових активів	50 644	9 262	10 153	12 452	19 481	101994
	Всього фінансових зобов'язань	60 318	9 714	7 985	6 658	6 229	90 907
	Розрив ліквідності по фінансових інструментах	(9 674)	(452)	2 168	5 794	13 252	11 087
01.01.2023	Всього фінансових активів	69 488	10 095	6 041	11 419	11 678	108 723
	Всього фінансових зобов'язань	77 353	8 937	2 824	6 085	4 525	99 726
	Розрив ліквідності по фінансових інструментах	(7 865)	1 158	3 217	5 334	7 153	8 997

Джерело: складено автором на основі [11]

Раніше виконання зобов'язань відбувалося протягом більш тривалого періоду, ніж зазначено у таблиці 2.6. Залишки цих зобов'язань відображені у таблиці серед сум, які повинні бути погашені протягом місяця. Способи виконання зобов'язань АТ «ПУМБ» залежать від здатності отримати еквівалентну суму активів у відповідний період. Враховуючи наявний обсяг ліквідних активів, банк зможе підтримувати стабільну діяльність, навіть у випадку можливого часткового відтоку депозитів клієнтів через погіршення економічної ситуації. Станом на 01.01.2023 року у банку спостерігається

кумулятивна невідповідність строків фінансових активів та зобов'язань на суму 4 598 966 тисяч гривень (для 01.01.2022 року ця сума складала 9 025 млн грн).

Невідповідність ліквідності виникає через те, що одним із основних джерел фінансування АТ «ПУМБ» є кошти клієнтів на поточних рахунках. Крім того, банк володіє інвестиційними цінними паперами, які обліковуються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід на суму 5 683 млн грн зі строком погашення понад 12 місяців. У разі необхідності ці папери можуть бути продані раніше. Для порівняння, станом на 01.01.2022 року ця сума становила 11 864 млн грн.

Отже, за результатами аналізу всіх ризиків у рамках ризик-орієнтованого підходу до оцінки фінансового моніторингу банку можна зробити висновок, що 2023 рік був найбільш ефективним з точки зору впроваджених заходів з фінансового моніторингу. Однак АТ «ПУМБ» слід активно готуватися до нових викликів та можливих фінансових зловживань з боку третіх осіб, вживаючи превентивні заходи щодо внутрішнього фінансового моніторингу та удосконалюючи інструменти для його реалізації.

2.3. Роль банків у сфері фінансового моніторингу та виявленні фінансових злочинів

Банківський сектор є одним із найбільш вразливих до зловживань, зокрема для операцій з відмивання грошей, через особливі характеристики, притаманні банкам. Це включає обробку високоліквідних активів, міжнародний характер фінансових операцій, онлайн-доступ до послуг, миттєве виконання транзакцій та потенційно анонімне використання банківських продуктів.

З огляду на роль банківської системи в економіці України, Національний банк України (НБУ) відіграє ключову роль у протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом. У цьому контексті, рішення Правління НБУ щодо фінансового моніторингу охоплюють як вимоги до організації звітності для НБУ, так і застосування санкцій до фінансових установ поза банківською сферою. Крім того, НБУ організовує перевірки та здійснює інші важливі заходи для забезпечення фінансової безпеки.

З метою посилення фінансового моніторингу Національний банк України продовжує вдосконалювати контроль за діяльністю фінансових установ та збільшувати відповідальність учасників ринку за порушення. У 2023 році це досягнуто через підвищення розмірів штрафів та активізацію виїзних перевірок. Зокрема, зміни торкнулися санкцій за невиконання вимог, пов'язаних із відмовою від встановлення або підтримки ділових відносин і проведення фінансових операцій.

Зокрема, штрафи за неналежну ідентифікацію клієнтів і за відсутність відмови у наданні послуг при наявності підозри на порушення підвищено: максимальний розмір штрафу зріс з 400 000 грн до 1 млн грн. Крім того, введено нові штрафи до 50 млн грн за порушення вимог щодо належної перевірки клієнтів, включаючи посилені заходи належної перевірки, а також за неналежне виконання банками обов'язків щодо управління ризиками.

Процедура належної перевірки клієнта є обов'язковим етапом на початковій стадії фінансового моніторингу в банку. Вона включає низку ключових заходів, серед яких:

- Ідентифікація та верифікація клієнта або його представника для підтвердження особи та її правової відповідності.
- Визначення кінцевого вигодонабувача клієнта або підтвердження його відсутності. Це також передбачає аналіз структури власності для виявлення вигодонабувача та здійснення відповідних заходів для верифікації цієї особи, якщо вона є.

– Аналіз мети та характеру ділових відносин клієнта, а також мети та умов майбутніх фінансових операцій, що дозволяє оцінити ризики та визначити відповідність клієнта політиці банку.

– Постійний моніторинг ділових відносин і фінансових операцій клієнта для забезпечення їх відповідності отриманій інформації про клієнта, його діяльність та потенційні ризики. Це включає, за необхідності, перевірку джерела коштів, що використовуються в фінансових операціях.

– Оновлення і підтримка актуальності всієї отриманої документації, даних та інформації про клієнта для забезпечення прозорості та ефективності управління ризиками.

Ідентифікація клієнтів може бути здійснена за допомогою різних інструментів, таких як банківська картка, кваліфікований електронний підпис або документи, що підтверджують особу. Для верифікації фінансових операцій можуть знадобитись додаткові засоби підтвердження. Наприклад, це можуть бути дзвінки від банку для підтвердження транзакції, використання технологій сканування обличчя, перевірка деталей платежу, верифікація платника, підтвердження, що саме власник картки її використовує, а також визначення мети операції та джерела коштів.

Сегментація процедури ідентифікації клієнта під час фінансової операції може залежати від кількох чинників. Ключовим є сума коштів, на яку проводиться операція, а також тип банківського продукту, через який ця операція здійснюється. Це дає змогу банкам застосовувати різні рівні контролю та перевірки залежно від ризиків, що супроводжують кожну конкретну операцію.

Процес ідентифікації та верифікації клієнта є обов'язковим у низці ситуацій:

1. Перед початком ділових відносин або при відкритті рахунку.
2. Перед здійсненням фінансової операції, якщо її сума перевищує 400 тисяч гривень і не передбачає відкриття рахунку.

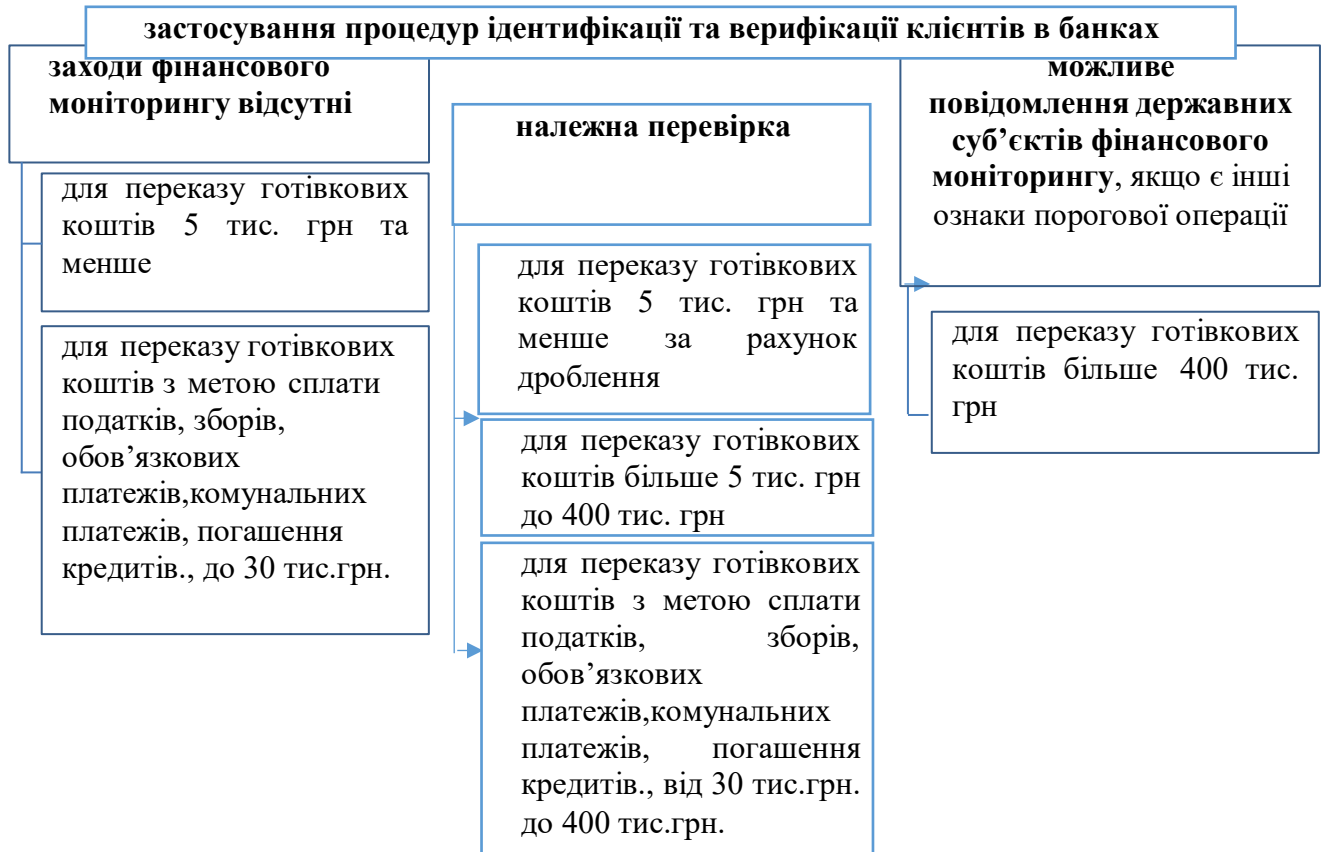

Рисунок 2.4 - Застосування процедур ідентифікації та верифікації клієнтів в банках

Джерело: складено автором на основі [11]

У разі необхідності посилення перевірок на етапі встановлення ділових відносин з клієнтом можуть бути застосовані наступні заходи:

- Збір додаткової інформації про клієнта шляхом пошуку відомостей у відкритих джерелах (наприклад, офіційних реєстрах, публічних вебсайтах, авторитетних виданнях).
- Визначення джерела статків або коштів клієнта, зокрема тих, що використовуються в фінансових операціях.
- Отримання детальніших відомостей про мету та характер ділових відносин.
- Перевірка наявності кримінальних проваджень щодо клієнта або його представників через відкриті джерела.

– Отримання дозволу від Голови Правління Банку на відкриття або підтримання ділових відносин з клієнтом, а також проведення разових фінансових операцій значного обсягу без їх встановлення.

Для того, щоб об'єднати якісні експертні оцінки та кількісні статистичні дані, Національний банк України провів оцінку ризиків використання банківських продуктів для відмивання коштів та фінансування тероризму. Оцінка залежала від різних типів продуктів і каналів їх надання (деталі в таблиці Г.1 додатка Г).

Усі методи віддаленої ідентифікації та верифікації клієнтів, визначені Національним банком України, оцінюються як низькоризикові, за винятком відеоверифікації, яка має середній рівень ризику. Ідентифікація та верифікація клієнтів через агентів можуть привести до середнього ризику у зв'язку з можливістю порушення нормативних вимог та вчинення шахрайських дій агентами (деталі в Таблиці Д.1, Додаток Д).

Аналіз фінансових операцій, що містять ознаки відмивання коштів і були виявлені Національним банком України, показує високий рівень складності методів, зокрема щодо приховування джерела коштів та реальних власників рахунків юридичних осіб, які беруть участь у фінансових операціях, а також реальних користувачів цих коштів. Це свідчить про постійну та організовану спробу злочинних груп використовувати банківські послуги для відмивання грошей.

Одним із серйозних зовнішніх загроз для банківської та фінансової системи України є агресія Російської Федерації, яка з 24 лютого 2022 року переросла у повномасштабне військове вторгнення, що, безумовно, збільшує ризики для фінансової стабільності країни.

Держава-агресор активно застосовує всі можливі методи для підриву суверенітету України, включаючи руйнування економічної стабільності та фінансової системи. Зокрема, фінансування терористичних і сепаратистських угруповань, пропагандистських медіа, політичних організацій і рухів, що загрожують суверенітету України, може включати

використання фінансових установ, які діють в межах країни. У цих умовах банківська сфера стає важливою мішенню для незаконних фінансових операцій, таких як контрабанда, торгівля зброєю, наркотиками та іншими забороненими предметами.

Крім того, криміногенна ситуація в фінансовому секторі країни сприяє виникненню нових загроз для діяльності банків. Злочини в банківській сфері не лише завдають великих збитків комерційним установам та вкладникам, а й негативно впливають на загальну економіку країни. Зокрема, частина незаконно отриманих коштів переказується за кордон, часто через офшорні зони. Це не тільки веде до фінансових втрат для банків, але й завдає шкоди національним інтересам держави, зокрема через прискорення інфляційних процесів і девальвацію національної валюти. У підсумку, такі явища можуть дезорганізувати всю фінансово-кредитну систему.

Також важливо зазначити, що злочинна діяльність у банківському секторі характеризується високим рівнем інтелекту та здатністю швидко адаптуватися до нових методів і форм підприємницької діяльності. Це робить ці злочини особливо складними і потребує від фахівців додаткових знань і навичок. Розслідування таких випадків ускладнюється через протидію з боку самих злочинців, а також через можливу участь недобросовісних працівників банків.

Також слід враховувати особливості банківської діяльності, які створюють умови для скоєння злочинів у цій сфері. Однією з причин є відсутність належних умов для ефективної реалізації заходів протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансовим зловживанням. Недостатньо розвинені або відсутні ефективні системи управління ризиками в цих сферах, а також профілактичні заходи безпеки, спрямовані на виявлення та запобігання використанню банківських послуг для цих злочинних цілей.

Криміногенна ситуація в сфері фінансів та банківської діяльності має низку ключових характеристик, що значно ускладнюють ефективну протидію банківським злочинам:

1. Інтелектуальний характер злочинів – злочинці активно використовують новітні фінансові інструменти та технології для здійснення незаконних операцій. Це включає використання складних фінансових схем і цифрових технологій для маскуванню нелегальних транзакцій.

2. Високий рівень латентності – злочини у банківській сфері часто залишаються невиявленими на довгий час через складність їх виявлення і маніпуляції з фінансовими даними. Вони можуть бути замасковані під звичайні комерційні операції.

3. Виведення коштів за кордон – основною метою банківських злочинців є переведення незаконно здобутих коштів за межі країни, зокрема через офшорні зони та міжнародні платіжні системи.

4. Симбіоз корупції, організованої злочинної діяльності та банківської злочинності – багато злочинів у банківському секторі пов'язані з корупційними схемами та організованими злочинними групами, які здатні маніпулювати фінансовими установами для досягнення своїх цілей.

5. Низька ефективність правоохоронних та судових органів – низька ефективність боротьби з банківськими злочинами через різноманітні проблеми в роботі правоохоронних органів, зокрема у виявленні та розслідуванні таких злочинів.

Загалом, велика кількість фінансових установ, що мають ознаки відмивання коштів, є свідченням наявності значної кількості випадків відмивання грошей через банки. Більш того, висока ймовірність використання банків для фінансування тероризму та відмивання коштів зумовлена рядом зовнішніх і внутрішніх факторів:

1. Обіг і використання готівки – високий рівень використання готівки є одним із основних каналів для відмивання коштів і фінансування

тероризму, оскільки він ускладнює відстеження та ідентифікацію транзакцій.

2. Фіктивні підприємства та недостатній контроль реєстрації суб'єктів господарювання – наявність фіктивних компаній, які не здійснюють реальної економічної діяльності, часто використовуються для здійснення незаконних фінансових операцій.

3. Транскордонні перекази та незаконне виведення валюти – операції через міжнародні платіжні системи часто використовуються для переведення грошей за кордон, що ускладнює їх моніторинг і контролювання.

4. Низький рівень довіри до фінансової системи – це сприяє більшому використанню нелегальних каналів для фінансових операцій, таких як криптовалюти або неформальні платіжні системи.

5. Вплив збройної агресії РФ та діяльність проросійських організацій – ці фактори створюють додаткові ризики для стабільності банківської системи України та збільшують ймовірність використання банків для терористичних і злочинних цілей.

6. Корупція та тінізація економіки – високий рівень корупції і наявність тіньової економіки створюють сприятливі умови для відмивання коштів та фінансування тероризму через фінансові установи.

7. Вплив пандемії COVID-19 – пандемія значно вплинула на економічну ситуацію та спрощення процедур контролю в фінансовому моніторингу, що дозволило злочинним групам знайти нові способи обходу законодавства.

Таким чином, криміногенна ситуація в банківській сфері України вимагає підвищення ефективності нагляду, контролю та забезпечення безпеки фінансових установ для запобігання використанню банківських послуг для відмивання коштів і фінансування тероризму.

2.4. Аналіз стану та динаміка виявлених порушень в сфері фінансового моніторингу в банках України за 2016-2024 рр.

За допомогою економічних нормативів у банківському секторі України забезпечується стабільність роботи банків та їх здатність своєчасно виконувати зобов'язання перед клієнтами. Ці нормативи також сприяють правильному розподілу ресурсів і мінімізації ризику втрат капіталу, що є важливим в умовах банківської діяльності. Економічні нормативи є основою пруденційного регулювання банківської сфери в країні. Вони використовують принципи, закладені у таких концепціях, як "Базель I" та "Базель III", де основною одиницею вимірювання є регулятивний капітал (табл. 2.7).

Регулятивний капітал банку є основним показником, що визначає його фінансову стійкість та здатність справлятися з можливими ризиками. Оцінка регулятивного капіталу, зокрема нормативу Н1, є важливою для визначення ефективності роботи банків на національному рівні. Такий аналіз дає змогу оцінити загальний стан стабільності та надійності банківської системи України, що сприяє розвитку здорового фінансового середовища в країні.

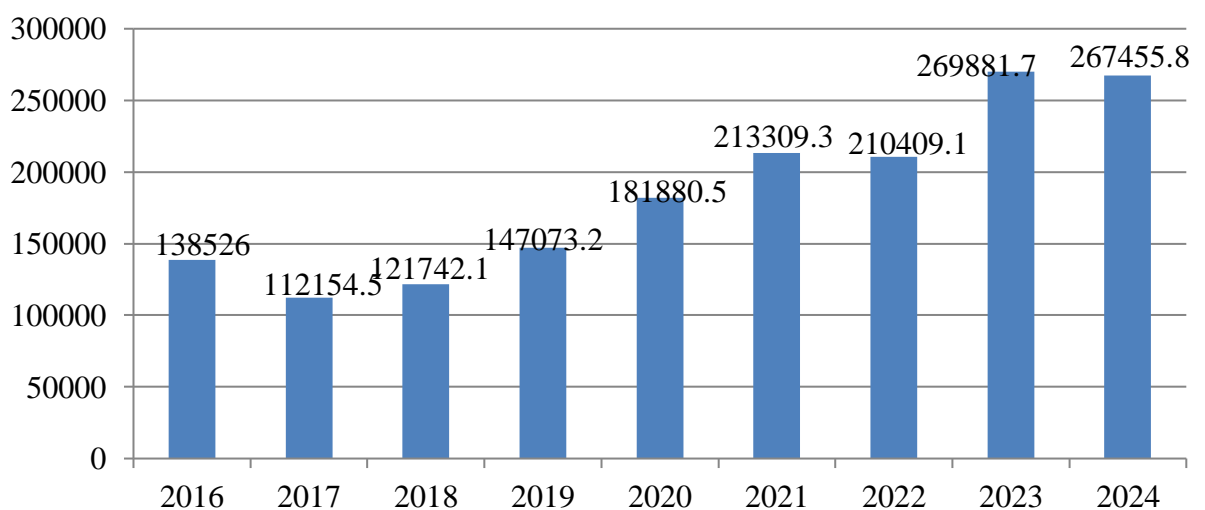

Рисунок 2.5 - Зміни в нормативі Н1 (регулятивний капітал) за даними НБУ для банківської системи України у період з 2016 року до 2024 року [25]

Таблиця 2.7 - Значення економічних нормативів по системі банків України за період 2016 – 2024 рр

Норматив		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Н1	Регулятивний капітал (млн грн)	138526,0	112154,5	121742,1	147073,2	181880,5	213309,3	210409,1	269881,7	267455,8
Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не < 10 %)	13,3	15,4	15,5	18,7	21,6	21,4	19,2	25,4	19,9
Н3	Норматив достатності основного капіталу (не >7%)	н/д	н/д	н/д	13,3	15,5	14,5	13,1	14,7	12,0
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не >25 %)	21,4	20,6	20,4	17,3	19,9	19,4	19,0	14,6	16,1
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не > 25 %)	28,8	20,1	11,2	7,2	3,8	4,3	3,7	2,1	1,1

Згідно з аналізом даних на рисунку 2.5, протягом 2018–9 місяців 2023 року спостерігається суттєве збільшення регулятивного капіталу банків на 142738,8 млн грн, що вказує на позитивну динаміку у функціонуванні банківської системи.

Рис. 2.6 показує інформацію про виконання нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) банками України в період з 2018 року до 9 місяців 2023 року. Відповідно до встановлених вимог Національного банку України, цей норматив має бути не нижчим за 10%.

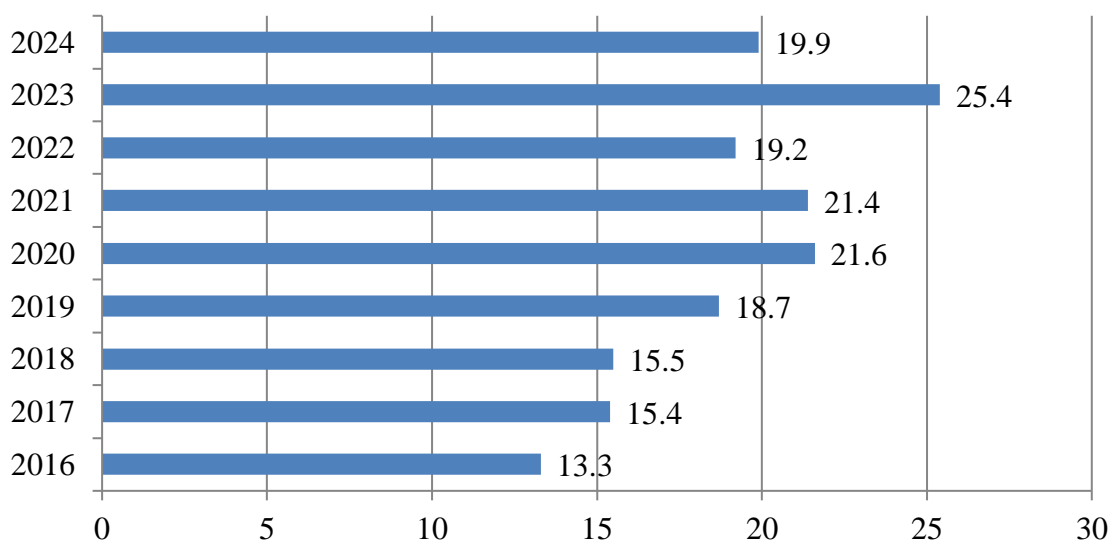

Рисунок 2.6 - Динаміка нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) по банківській системі України в цілому за 2016р.-2024р. [25]

Аналіз інформації, представлений на рисунку 2.2, показує, що з 2018 по 2023 рік спостерігалось зростання нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) в банківській системі України, за винятком 2022 року, коли через військову агресію Росії ситуація змінилася.

На рисунку 2.7 наведено дані, які ілюструють виконання нормативу достатності основного капіталу (Н3) в банківській системі за період з 2019 по 9 місяців 2023 року. Згідно з методологією, цей норматив не повинен бути меншим за 7%.

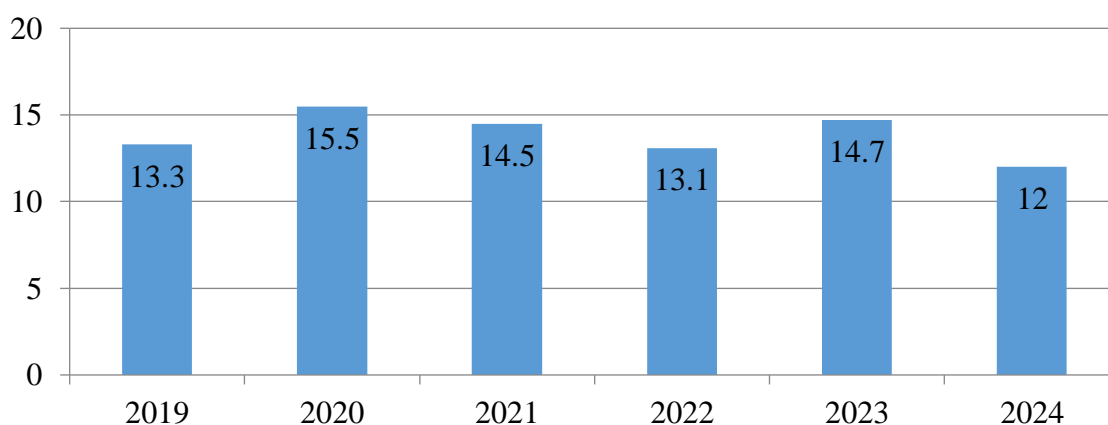

Рисунок 2.7 - Динаміка нормативу достатності основного капіталу (Н3) по банківській системі України в цілому за 2019р.-2024р. [25]

З аналізу даних, представлених на рисунку 2.7, можна зробити висновок, що в період з 2019 по 2024 року спостерігалось зростання нормативу достатності основного капіталу (Н3) у банківській системі України, за винятком 2022 року, коли цей показник зазнав суттєвого зниження. Це було обумовлено невизначеністю в банківській системі через військові дії, спричинені агресією Росії.

Протягом 2019-2020 років всі нормативи ліквідності в українських банках значно перевищували мінімальні допустимі показники, встановлені Національним банком, що вказувало на надлишкову ліквідність. Така ситуація могла мати негативний вплив на економічні процеси як на мікро-, так і на макрорівнях. З огляду на це, з 2019 року економічні нормативи Н4 та Н5 більше не розраховуються згідно з постановою Правління Національного банку України від 01.08.2019 № 102, а з 2022 року скасовано розрахунок нормативу короткострокової ліквідності (Н6) відповідно до постанови від 23.03.2022 № 59.

Також важливим є аналіз нормативів кредитного ризику, оскільки ефективність кредитної політики банків в Україні безпосередньо впливає на загальну ефективність банківської системи. Нормативи кредитного ризику є ключовим елементом економічного регулювання банків, метою яких є уникнення надмірної концентрації кредитного ризику в банку.

Неплатоспроможність одного або кількох контрагентів може серйозно дестабілізувати банк і навіть призвести до його банкрутства. Зокрема, важливо обмежити кредитні операції з пов'язаними особами банку, оскільки такі операції можуть бути здійснені на пільгових умовах для інсайдерів.

Дані щодо виконання нормативів кредитного ризику банками України за період з 2016 по 2024 рр зображено на рисунку 2.8.

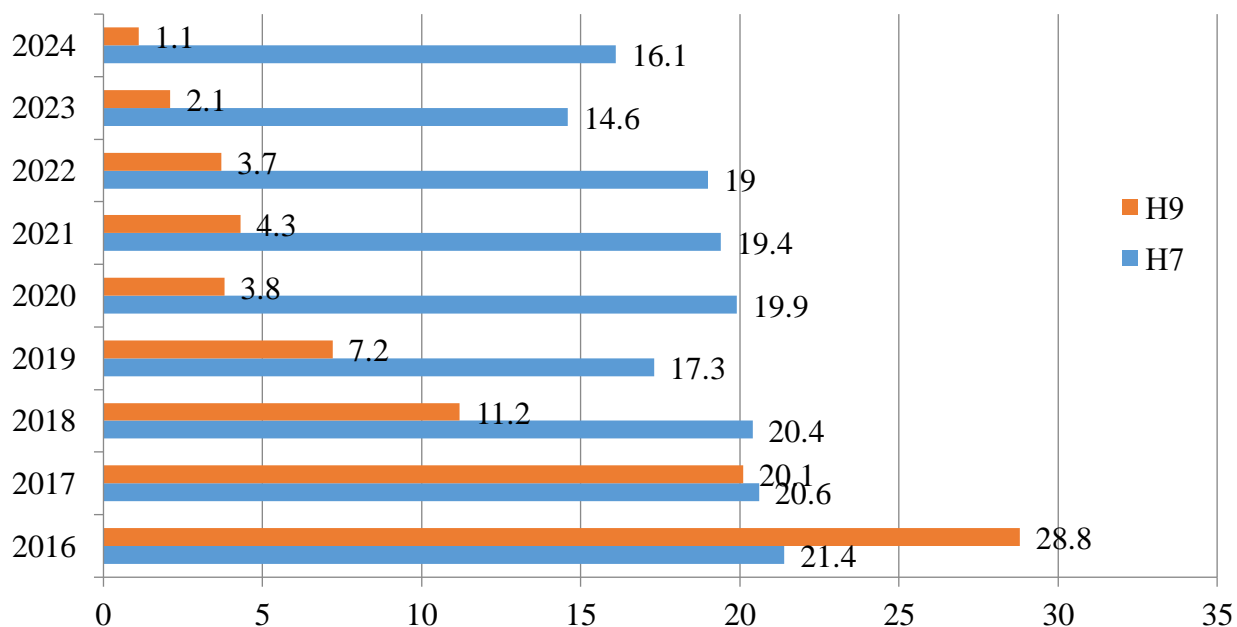

Рисунок 2.8 - Динаміка стану виконання банками нормативів Н7 та Н9 за період 2016р.- 2024 року [25]

Згідно з даними, представленими на рисунку 2.8, можна відзначити, що з 2016 по 2024 рік банки успішно дотримувались ліміту кредитного ризику по окремому контрагенту (Н7), утримуючи його в межах від 20,4% до 15,0%, не перевищуючи встановлений максимум у 25%. Окрім того, протягом цього періоду спостерігалось значне зниження кредитного ризику за угодами з пов'язаними особами (Н9), яке скоротилось в шість разів. Це вказує на те, що банки вжили відповідних заходів для зменшення концентрації кредитування на пов'язаних контрагентах.

Національний банк України здійснює контроль за виконанням економічних нормативів комерційними банками, щоб гарантувати

стабільність та надійність банківської системи. Аудиторські перевірки в цій галузі спрямовані на виявлення проблемних аспектів і зменшення ризиків у банківській діяльності.

Оскільки Національний банк України (НБУ) виконує важливу роль у державному фінансовому моніторингу країни, його Департамент фінансового моніторингу, що є складовою частиною центрального апарату НБУ, відповідає за здійснення нагляду та регулювання в сферах боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення.

З метою вдосконалення підходів до організації перевірок, НБУ з 2020 року об'єднав перевірки, які охоплюють фінансовий моніторинг, а також дотримання валютного та санкційного законодавства. Це також включає запровадження єдиного стандарту перевірок для банківських та небанківських установ.

Через військову агресію Росії у 2022 році планові виїзні перевірки не проводились. Однак, за наявності достатніх підстав, НБУ здійснив п'ять позапланових виїзних перевірок банків та 178 безвиїзних перевірок фінансових установ протягом того ж року.

Результати перевірок, проведених НБУ з питань дотримання фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, представлені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 -Результати проведених перевірок НБУ по питанню дотримання вимог фінансового моніторингу за 2020р.-2022р. [25]

Результати заходів НБУ	од. виміру	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Здійснено перевірок	шт.	243	88	90	53	66	97	183
Письмове застереження	шт.	19	8	44	37	10	13	11
накладені штрафи	шт.	94	36	33	18	15	5	10
	сума, тис.грн.	1263,1	4670,7	9557,9	67628,5	16676,7	11593	118767

Зазначені заходи були вжиті з метою забезпечення належного контролю за виконанням банками та небанківськими установами вимог фінансового, валютного та санкційного законодавства, а також інших нормативно-правових актів, встановлених Національним банком України.

Як видно з даних таблиці 2.2, Національний банк України приділяє збалансовану увагу проведенню перевірок як для банківських установ, так і для небанківських. Кількість перевірок за останні три роки практично однакова між ними, за винятком 2021 року.

Проте, при аналізі якісних показників, зокрема застосування штрафів, можна зазначити, що більше уваги приділяється банківським установам. Це підтверджується тим, що сума штрафів, накладених на банки за порушення правил фінансового моніторингу, значно більша у порівнянні з небанківськими установами.

У 2022 році було застосовано різноманітні заходи впливу до банків та небанківських установ, пов'язаних із порушенням законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного та санкційного законодавства. Зокрема, заходи включали:

1. Письмові застереження до банків: Видано 11 письмових застережень, що мали на меті вказати на порушення та вимагати їх усунення.
2. Письмові застереження до небанківських установ: Видано 158 письмових застережень для виправлення порушень, що стосуються фінансового моніторингу та дотримання валютного і санкційного законодавства.
3. Штрафи для банків: Прийнято 10 рішень про накладення штрафів на банки, загальна сума яких склала 118 766 952,94 грн. Ці штрафи були накладені в залежності від серйозності порушень.
4. Штрафи для небанківських установ: Прийнято 35 рішень щодо накладення штрафів на небанківські установи, загальна сума яких склала 3 732 000,00 грн. Штрафи були накладені з метою забезпечення дотримання відповідних нормативних вимог.

Ці заходи демонструють активність органів влади в реагуванні на порушення у фінансовому секторі та сприяють забезпеченню належного дотримання законодавства. Найбільша увага приділяється банківському сектору, оскільки саме через нього проходить значна частина фінансових операцій.

Регуляторна та контрольна діяльність НБУ тісно пов'язана з забезпеченням своєчасного надання банками інформації про фінансові операції своїх клієнтів, які підпадають під ризикову діяльність, до структур Держфінмоніторингу. Відповідно до основних законодавчих норм та завдяки значній відповідальності регуляторної політики НБУ, суб'єкти первинного фінансового моніторингу, в тому числі банки, зобов'язані надсилати Держфінмоніторингу інформацію про фінансові операції, що перевищують встановлені пороги, а також про підозрілі фінансові операції або діяльність.

Цифри, надані вами, свідчать про значний обсяг оброблених даних Держфінмоніторингом щодо фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу. Всього за час експлуатації Інформаційної системи фінансового моніторингу (ІСФМ) було отримано та оброблено понад 57 мільйонів повідомлень. У 2023 році ця кількість склала понад 1,4 мільйона повідомлень, з яких на облік було взято майже 1,43 мільйона.

Ці дані підтверджують ефективність функціонування системи фінансового моніторингу та важливість її ролі у боротьбі з фінансовими злочинами, такими як відмивання грошей та фінансування тероризму. Протягом року система продовжує отримувати та обробляти значну кількість повідомлень, що підкреслює необхідність ефективних інструментів для виявлення та попередження фінансових правопорушень.

Взяття на облік великої кількості повідомлень вказує на зростання уваги до фінансових операцій, що потребують ретельного контролю та аналізу для забезпечення прозорості та безпеки фінансової системи країни (рис. 2.9).

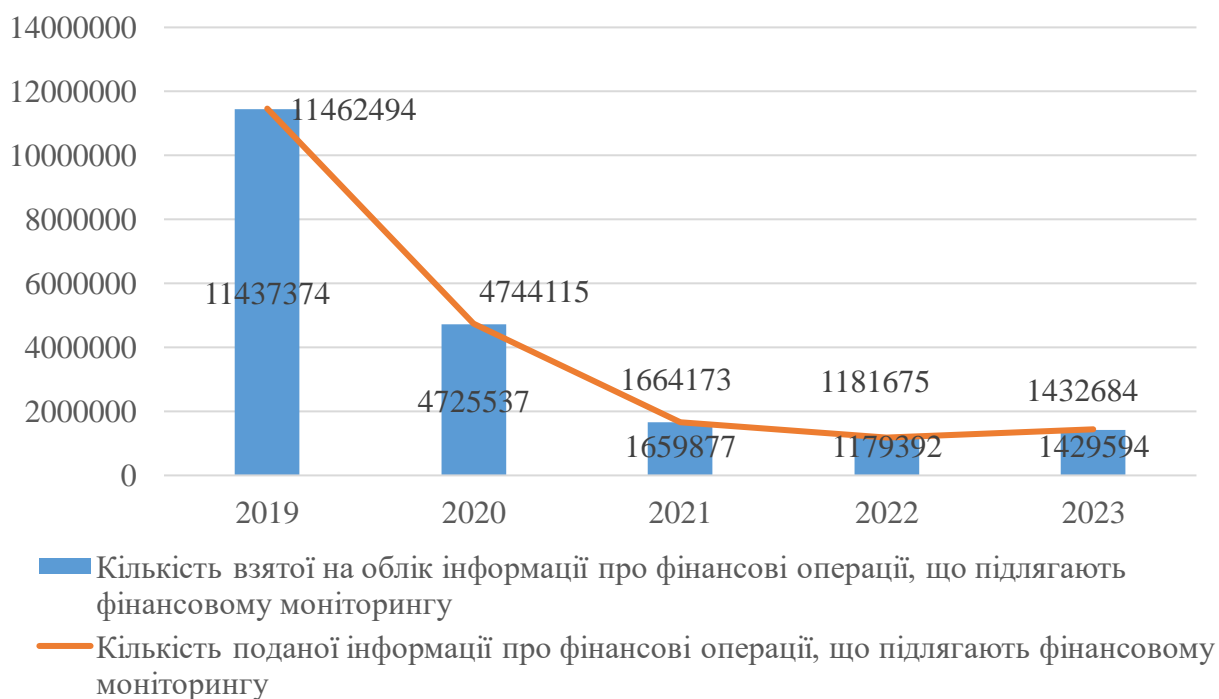

Рисунок 2.9 - Динаміка кількості взятої та поданої інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу

Джерело: розроблено автором на основі [25]

Зниження обсягу повідомлень від суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ) було обумовлено впровадженням змін у законодавство, зокрема новими нормами в оновленому Законі від 6 грудня 2019 року № 361-ІХ. Введення ризик-орієнтованого підходу для визначення підозрілих операцій та встановлення порогових критеріїв, передбачених законодавством, дозволило зменшити кількість операцій, щодо яких необхідно було повідомляти Держфінмоніторинг. Ці зміни внесли позитивні корективи в процес виявлення фінансових операцій, що потребують моніторингу.

Також варто зазначити, що в 2022 році кількість повідомлень про фінансові операції, зареєстрованих Держфінмоніторингом, знизилася на 28,9% порівняно з 2021 роком. Це зниження стало наслідком значного скорочення фінансових операцій в першому півріччі 2022 року, що було пов'язано із введенням воєнного стану в Україні згідно з Указом Президента

України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

На сьогодні одним з основних завдань Держфінмоніторингу є виявлення фінансових операцій та осіб, пов'язаних з фінансуванням тероризму, сепаратизму і військовою агресією Росії та Білорусі проти України. Це охоплює діяльність диверсійно-розвідувальних груп, колабораційні дії, публічні заклики до зміни або скасування конституційного ладу України, а також зміну її кордонів, а також осіб, щодо яких введено санкції.

В системі фінансового моніторингу банки виступають основними учасниками серед суб'єктів первинного фінансового моніторингу, оскільки саме вони подають більшу частину повідомлень про фінансові операції, які підлягають моніторингу. За даними статистики, в 2022 році Держфінмоніторинг зареєстрував 99,6% повідомлень, отриманих від банків, що потребували подальшого фінансового моніторингу, як показано на рисунку 2.10.

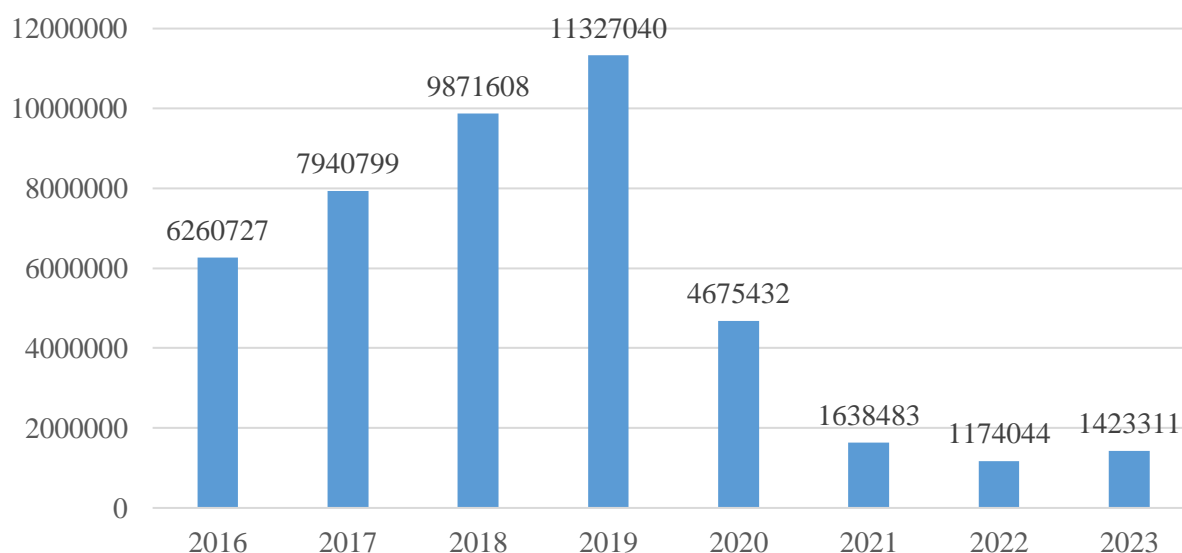

Рисунок 2.10 -Динаміка інформування про фінансові операції банками протягом 2016 - 2023 рр [24].

Джерело: розроблено автором на основі [24]

Таким чином, як показує малюнок, комерційні банки є основним джерелом інформації про фінансові операції, що підлягають моніторингу, що підкреслює важливість аналізу цього процесу в банківській системі. Варто відзначити, що лише незначна частина цих повідомлень призводить до відкриття кримінальних справ, і лише близько 2% з них використовуються в судових процесах.

Враховуючи обмежену кількість системно важливих банків, згаданих на початку цього розділу, які визначені як ключові для національної безпеки країни, а також пруденційний характер нагляду з боку НБУ, на сьогодні залишається відкритим питання щодо об'єктивності застосування санкцій за порушення норм фінансового моніторингу до інших банків України.

РОЗДІЛ III

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

3.1. Проблеми системи фінансового моніторингу в банках України

У банківській діяльності існує безліч інструментів для управління основними ризиками, такими як кредитний, ліквідності, ринковий, операційний ризики, а також ризики, пов'язані з легалізацією коштів. Статистичні дані, що надаються Державною службою фінансового моніторингу України, свідчать, що банки часто не достатньо ретельно оцінюють свою схильність до ризиків у процесі первинного фінансового моніторингу або продовжують використовувати традиційні методи їх управління. Висновки дослідження підкреслюють необхідність досягнення стратегічної мети – ефективного виявлення, контролю та зменшення ризиків, що повинно бути в центрі уваги в контексті боротьби з легалізацією незаконних доходів, зокрема через впровадження комплексних профілактичних заходів.

Сучасні українські банки стикаються з численними викликами в управлінні ризиками, що зумовлено як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Ефективне управління ризиками є критично важливим для забезпечення стабільності та фінансової стійкості банківської системи, особливо в умовах повномасштабної війни, швидко змінюваного ринкового середовища та економічної нестабільності. Ситуація у банківському секторі ускладнюється, що вимагає чіткого та обґрунтованого підходу до прийняття рішень у контексті банківських ризиків. Як зазначається в дослідженнях, «проблема упередження, регулювання та мінімізації ризиків залишається

актуальною вже кілька років» [26], що свідчить про необхідність подальшого вивчення цього питання.

Основні проблеми, з якими стикаються українські банки у процесі функціонування системи управління ризиками, значною мірою зумовлені впливом війни в Україні, яка має найбільш руйнівний ефект на ризик-менеджмент.

Перш за все, до значних фінансових втрат призводить руйнування банківських відділень, інфраструктури та активів позичальників. Крім того, на доходи та ризики банків негативно впливає зміна поведінки населення через війну. Зокрема, зростає невизначеність, втрачається довіра до банків з боку клієнтів через погіршення їх фінансового стану, змінюються платіжні звички, обмежується доступ до ресурсів. Також, введення жорстких регуляторних норм і евакуація населення можуть суттєво ускладнити діяльність банків.

В умовах цифрових змін, зокрема після пандемії, банківська система зазнала значного зростання операційних ризиків, пов'язаних з інформаційними технологіями та кібербезпекою. Це стало наслідком збільшення кількості кібератак, перебоїв у роботі ІТ-систем, а також необхідності переведення персоналу на віддалену роботу. Національний банк України виокремив ці ризики як окрему категорію в системі управління ризиками, що вимагає впровадження нових стратегій та інструментів для їх нейтралізації.

Збільшення рівня безробіття, зниження доходів громадян і погіршення ситуації в реальному секторі економіки призвели до зростання кредитних ризиків. НБУ запровадив нові вимоги до управління цими ризиками, зокрема необхідність оцінки ризиків перед впровадженням нових банківських продуктів і змін в операційній діяльності. Це вимагає від банків більш ретельної оцінки ризиків на всіх етапах їх роботи.

Крім того, значно зріс ризик ліквідності через руйнування інфраструктури та зниження обсягів торгівлі, що призвело до порушення платіжних потоків і дефіциту ліквідності в банківському секторі.

Окрім безпосереднього впливу війни, система управління ризиками в українських банках зіштовхується з низкою інших проблем, які виникли ще до початку конфлікту (Додаток В).

Також у банках часто спостерігається відсутність чітко визначених ролей та відповідальності за управління ризиками, що може призводити до дублювання функцій і неефективного використання ресурсів. Це, в свою чергу, знижує загальну ефективність системи управління ризиками. Нечіткий розподіл обов'язків створює умови для виникнення помилок і прогалин у виявленні та реагуванні на ризики.

Недостатня передбачуваність і недооцінка нових ризиків, які можуть не бути охоплені традиційними підходами до управління ризиками, становить серйозну загрозу для банків. Нові виклики можуть включати технологічні загрози, зміни в регуляторних вимогах, а також соціальні та економічні фактори. Наприклад, кіберзагрози постійно змінюються, і традиційні системи управління ризиками можуть виявитися неготовими до нових типів кібератак.

Ще однією суттєвою проблемою є те, що система управління ризиками в банках не завжди проходить регулярні та всебічні перевірки на стійкість до різноманітних ризиків. Відсутність таких тестів робить банки вразливими до нових викликів та несподіваних змін на фінансових ринках, що може призвести до значних фінансових втрат. Невиконання регулярного перегляду та оновлення структури управління ризиками, політик і процедур свідчить про ігнорування змін в ринковому середовищі та недооцінку уроків, отриманих з попереднього досвіду. Застарілі підходи та процедури можуть не враховувати нові ризики та актуальні вимоги, що значно знижує ефективність управління ризиками. Регулярне оновлення та перегляд

допомагає банкам залишатися гнучкими й адаптивними до змінних умов ринку.

Також варто відзначити, що чинні в Україні нормативні акти з управління ризиками не завжди відповідають міжнародним стандартам, що створює складнощі для українських банків при виході на міжнародні ринки. Вони змушені адаптуватися до різних вимог і стандартів, що ускладнює їхню конкурентоспроможність. Недотримання міжнародних вимог може також негативно вплинути на рівень довіри іноземних інвесторів і партнерів до українських банків.

Важливим аспектом є відсутність належної та актуалізованої документації щодо оцінки ризиків, рішень, дій та їх результатів. Це може перешкоджати прозорості процесів, знижувати підзвітність і ускладнювати постійне вдосконалення системи управління ризиками. Документація є ключовою для фіксації всіх кроків у ризик-менеджменті, дозволяючи не тільки відстежувати виконані дії, але й оцінювати їх ефективність та коригувати подальшу стратегію. Недостатня документація ускладнює аналіз минулих помилок, перешкоджає навчанні на досвіді та знижує можливість для інновацій.

Регулюючі органи, зокрема Національний банк України, стикаються з проблемою недостатніх ресурсів та повноважень для ефективного нагляду за управлінням ризиками в банках. Хоча Національний банк активно працює над удосконаленням нормативної бази, процес адаптації до нових підходів вимагає значних зусиль з боку банків і певного часу для повного впровадження та дотримання нових вимог.

Попри те, що ризик-менеджмент є важливою темою, дослідження в сфері управління грошовими потоками в умовах цифрової економіки в банках залишається обмеженим. Більшість наукових робіт зосереджена на традиційних методах управління ризиками, які не враховують особливості цифрового середовища. Це створює потребу в розробці нових, більш

ефективних методів і інструментів для управління ризиками, які відповідають вимогам цифрової трансформації.

Банківський сектор відіграє ключову роль у підтримці розвитку економіки та фінансової стабільності країни, оскільки є основним постачальником звітів про фінансові транзакції, що потребують моніторингу. В умовах посилення впливу глобальних та внутрішніх ризиків, фінансова сфера, а особливо банківська, потребує постійного та уважного контролю.

Значні зміни в системі фінансового моніторингу вимагають розширення наявних методик і впровадження нових інструментів для удосконалення ризик-орієнтованого підходу. Цей підхід є особливо актуальним для первинного фінансового моніторингу в банківському секторі України і фокусується на детальному аналізі процесів виявлення та класифікації ризиків.

Важливо зазначити, що в умовах змінюваних напрямків економічного розвитку України особливо актуальним є розуміння того, що різноманіття стратегій класифікації банківських ризиків, з одного боку, дозволяє здійснювати детальний аналіз та виявлення потенційних загроз, а з іншого — ускладнює управління ними через їх багатогранність. У теорії банківської справи виділяються основні види банківських ризиків, які безпосередньо чи опосередковано впливають на ефективність управління фінансами, зокрема через вплив на систему фінансового моніторингу щодо протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Однак існуюча класифікація не завжди відображає реальну взаємозв'язок та взаємозалежність ризиків у практиці банківської діяльності, де один ризик може викликати інший, утворюючи комплексний вплив на кінцевий результат діяльності банку. Наприклад, операційний ризик може виникати в процесі виконання банківських операцій через людські помилки, недбалість або свідомі зловживання, і в свою чергу може спричинити використання банківських продуктів і послуг для незаконних цілей, таких як відмивання коштів або фінансування тероризму.

У банках може бути недостатньо ефективно організовано відслідковування підозрілих фінансових операцій клієнтів, що призводить до затримок у їх виявленні або навіть до їх повного невиявлення. Це, своєю чергою, ускладнює або навіть робить неможливим своєчасне вжиття превентивних заходів. Крім того, деякі працівники можуть, свідомо або неусвідомлено, вступати в стосунки з підозрілими клієнтами, нехтуючи законодавчими вимогами щодо відмови в наданні послуг таким особам.

Недоліки в управлінських і контрольних процесах банківських операцій можуть збільшити ймовірність виникнення ризику ліквідності. Якщо банк порушує або ігнорує законодавство, спрямоване на боротьбу з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, це збільшує комплаєнс-ризик. Така ситуація може призвести до операційного ризику, особливо коли законодавство не є достатньо ефективним для запобігання легалізації коштів. В результаті банк може зазнати репутаційних втрат. Недостатнє протистояння відмиванню коштів та фінансуванню тероризму підриває довіру до банку, що може призвести до проблем з ліквідністю. Така взаємозалежність ризиків посилює їх негативний ефект у довгостроковій перспективі, що ускладнює розробку ефективних стратегій для їх мінімізації.

Банківські ризики мають тісний зв'язок з ризиком легалізації коштів, і багато дослідників вважають, що операційний ризик є найбільш взаємопов'язаним з ризиком відмивання грошей. Термін «відмивання грошей» слід розуміти як постійно еволюціонує процес, що вимагає від правоохоронних органів світу невпинної роботи для виявлення нових методів, які використовують злочинці. Зростання кількості терористичних угруповань у різних частинах світу робить необхідним постійний моніторинг таких явищ для розробки оперативних та ефективних заходів протидії.

Ключем до успішної боротьби з легалізацією доходів злочинного походження та фінансуванням тероризму є створення нормативної бази, що відповідає міжнародним стандартам і рекомендаціям Фінансової діяльності (FATF), урядової організації, яка розробляє політику боротьби з відмиванням

грошей на глобальному рівні. Посилені вимоги FATF, Світового банку та Міжнародного валютного фонду відображають спільні зусилля міжнародної спільноти у протидії легалізації коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення.

Інтеграція злочинних коштів у законний бізнес несе серйозні загрози для економічного розвитку, сприяючи нестабільності фінансових і грошових систем та погіршенню якості життя громадян. В Україні одним з найбільш результативних інструментів для боротьби з цими загрозами є фінансовий моніторинг, який здійснюється банками і дозволяє виявляти ризики, здатні підірвати стабільність фінансових установ, зокрема через їх уразливість до відмивання грошей і фінансування тероризму (ВК/ФТ).

Модернізація фінансового моніторингу передбачає впровадження покращених методів ризик-орієнтованого підходу (RBA). Тісний зв'язок між відмиванням коштів і корупцією підкреслює необхідність запобігання корупційним ризикам в межах реалізації цього підходу, що є важливим елементом ефективної боротьби з цими загрозами.

Державні органи, відповідальні за фінансовий моніторинг, застосовують ризик-орієнтований підхід (RBA) для планування і проведення перевірок. Список ризикових контрагентів (PE), які підлягають аудиту, формуються на основі RBA та оцінки їх вразливості до загроз відмивання коштів і фінансування тероризму (ВК/ФТ). Кожен орган розробляє власні критерії для оцінки ризиків, пов'язаних з використанням PEЗ для легалізації злочинних доходів, фінансування тероризму та поширення зброї масового знищення, враховуючи специфіку підконтрольних їм PEЗ, які можуть значно відрізнятися між собою. Розділ, присвячений "Розробці процедури управління ризиками клієнтів за принципами RBA", включає три основні етапи:

Фаза A1 - "Оцінка зовнішніх і внутрішніх факторів у сфері управління ризиками клієнтів у PE". На першому етапі здійснюється аналіз зовнішнього середовища (в контексті глобалізації) та оцінка внутрішньої ситуації. Це включає вивчення особливостей, структури та складності операцій, обсягу і

масштабу діяльності, а також специфікації клієнтів, послуг і функцій банківської установи.

Фаза А2 - "Створення та тестування картографії ризиків клієнтів". Цей етап передбачає розробку та перевірку карти ризиків клієнтів РЕ, що включає виявлення потенційних загроз відмивання коштів та фінансування тероризму (ВК/ФТ). Тут важливо впорядкувати ризики за географічним розташуванням, типами клієнтів, товарами та послугами, а також визначити фінансові операції, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу.

Фаза А3 - "Реалізація стратегій для нагляду за клієнтами з високим рівнем ризику". На заключному етапі визначаються необхідні контрольні заходи для мінімізації ризиків, виходячи з географічного положення країни реєстрації клієнта, типів товарів і послуг, а також виявлених ризиків ВК/ФТ. Встановлення таких критеріїв дозволяє РЕ налаштувати відповідні заходи для ефективного нагляду.

Аналіз правових та організаційних аспектів проведення фінансових розслідувань у системі фінансового моніторингу продовжує залишатися важливим завданням, яке розв'язується як з наукової, так і з практичної точки зору, що має значну користь для галузі.

Сучасне регулювання процесу впровадження ризик-орієнтованого підходу (RBA) в банківському контролі на первинному рівні фінансового моніторингу в Україні, в контексті боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму (ВК/ФТ), є недостатньо ефективним. Це зумовлено тим, що воно базується на офіційно визначених і публічно доступних формальних критеріях для ідентифікації та оцінки ризиків ВК/ФТ, що не завжди відповідає реальним умовам.

Для ефективного запровадження RBA необхідно використовувати об'єктивний аналіз вразливості банків до ризиків ВК/ФТ, спираючись на ретельну обробку та оцінку великої кількості індикаторів ефективності. Це дозволить виявити моделі розвитку ризик-орієнтованого контролю. Впровадження RBA забезпечить переваги, такі як більш оптимізоване

управління ризиками та ресурсами завдяки індивідуалізації критеріїв оцінки ризиків, зосередженню уваги на пріоритетних загрозах і запобіганню марнотратству ресурсів на незначні процедури.

3.2. Інструментарій вдосконалення фінансового моніторингу в банках України з урахуванням сучасних викликів

В умовах нестабільності на міжнародних фінансових ринках виникає потреба в створенні надійної та ефективної банківської системи, що має велике значення як з теоретичної, так і з практичної перспективи. Недоліки в регулюванні фінансових установ призвели до негативних наслідків для економік різних країн. Ця ситуація стимулювала міжнародні організації до пошуку шляхів оптимізації системи регулювання та нагляду. Кожна держава розробляє свій підхід до банківського контролю, який формується під впливом історичних факторів, організаційної структури влади та специфіки національної банківської системи.

Основним завданням для центральних банків є розробка або вдосконалення системи банківського нагляду, враховуючи як історичний досвід, так і новітні технологічні досягнення в банківській сфері. У майбутньому прогнозується помірне економічне зростання, а рівень соціального захисту може не відповідати високим стандартам життя, характерним для багатьох європейських країн. Банківський сектор повинен пройти через період якісних змін, орієнтуючись на зміцнення фінансової стійкості, збільшення капіталу та ліквідності, а також на зниження ризиків за допомогою посилення регуляторних заходів і впровадження міжнародних стандартів.

Важливо підкреслити, що оптимістичні прогнози щодо майбутнього українського банківського сектору базуються на впровадженні інноваційних підходів, особливо в умовах економічної кризи та посиленої конкуренції на

ринку банківських послуг. Банки активно шукають нові шляхи для здобуття конкурентних переваг, зокрема через впровадження інноваційних моделей, таких як "Банк 3.0" та "Банк 4.0". Песимістичні та інерційні прогнози не є прийнятними, оскільки вони не забезпечують стабільного розвитку та ефективного функціонування банківської системи України, яка є важливою складовою соціального та економічного прогресу країни. Ключовим аспектом цього розвитку є поліпшення доступності банківських послуг для громадян і підприємств.

Для забезпечення позитивного сценарію та стабільного росту української банківської системи на інноваційному рівні необхідно впроваджувати передові практики управління ризиками та регулювання, зокрема:

- Удосконалення банківського нагляду з розширенням його функцій для підтримки фінансової стабільності, оновлення регуляторних інструментів згідно з міжнародними стандартами, запровадження систем раннього попередження та швидкого реагування на проблеми в банківській сфері, а також впровадження глобальних регуляторних підходів, базованих на рекомендаціях Базель II та III.

- Створення організацій для управління проблемними активами, що дозволить ефективно вирішувати питання непрацюючих кредитів і сприятиме очищенню банківських балансів, стимулюючи кредитування економіки.

- Впровадження механізму bail-in для відновлення платоспроможності фінансово нестабільних банків і підвищення їх капіталізації.

- Забезпечення ефективного управління банківською діяльністю через комплексний підхід CRI та модель BSC, що дає змогу враховувати причинно-наслідкові зв'язки, фактори досягнення результатів і їх вплив на фінансові показники.

– Сприяння інноваційному розвитку банків в межах моделей "Банк 3.0" та "Банк 4.0", а також впровадження новітніх цифрових технологій, орієнтованих на потреби клієнтів, для відновлення довіри та підвищення продуктивності.

Сучасні проблеми банківської сфери включають високі кредитні ризики, погіршення якості кредитних портфелів, низьку ефективність, недостатній рівень капіталізації та значну частку державного капіталу в банківському секторі. Ці фактори потребують всебічного підходу та структурних змін в економіці та банківському секторі України, з орієнтацією на впровадження сучасних стратегій управління ризиками та регуляторних механізмів.

Реалізація позитивного сценарію розвитку фінансової системи країни має сприяти трансформації банківської сфери України, підвищенню її рівня та формуванню прогресивного, конкурентоспроможного і стабільного сектора. Це відкриє можливості для створення ефективної та інноваційної банківської системи, яка стане двигуном економічного розвитку, забезпечуючи населення та бізнес високоякісними банківськими послугами.

Позитивний вектор розвитку передбачає вдосконалення банківського сектору як за якісними, так і за кількісними показниками, зміцнюючи економіку країни. Внаслідок змін в економічному середовищі банківська система стає більш стійкою, ризики знижуються, а банки зосереджуються на впровадженні інновацій у своєму розвитку.

Ефективне управління ризиками є критично важливим для стабільності банку і його здатності досягати довгострокового розвитку, а також для покращення його фінансових результатів. Створення такої системи вимагає значних інвестицій, як у фінансові, так і в кадрові ресурси, оскільки це передбачає розробку відповідної інфраструктури, а також підготовку кваліфікованого персоналу.

Одним з перших етапів на шляху до створення дієвого ризик-менеджменту є формування організаційно-функціональної структури, яка

відповідатиме за управління ризиками в банку. Водночас традиційні моделі ризик-менеджменту часто не справляються з викликами сучасного фінансового середовища, оскільки банківська система постійно піддається тиску з боку регуляторів і змінюється під впливом нових ризиків. Тому банкам слід створювати стійку внутрішню систему управління ризиками, яка зможе адаптуватися до нестабільних зовнішніх умов і мінімізувати їхній вплив.

Покращення процесу управління ризиками є невід'ємною частиною реагування на сучасні виклики та потреби банківської сфери. Тому необхідність удосконалення існуючих підходів до управління ризиками в банках є надзвичайно актуальною, щоб забезпечити успішну адаптацію до змінюваних умов і зберегти ефективність на довгострокову перспективу.

Оптимізація управління ризиками є важливим етапом у процесі забезпечення стабільності та фінансової стійкості банків. Врахування економічної доцільності та ефективне використання ресурсів дозволяє значно підвищити результативність банківської діяльності. У нинішніх умовах уповільнення темпів розвитку банківського сектору та зниження рентабельності, операційні ризики зростають, тому важливо зосередитись на оптимізації витрат та підвищенні ефективності внутрішніх процесів.

Запровадження новітніх стандартів, а також автоматизація та цифровізація процесів допоможуть не тільки знизити витрати, але й покращити управління бюджетуванням, детальніше аналізувати додану вартість та визначити можливості для аутсорсингу певних процесів. Це дасть змогу реінвестувати звільнені ресурси у подальше вдосконалення системи управління ризиками та оптимізацію її інструментів.

Удосконалення підходів до управління ризиками, зокрема, через інтеграцію нових технологій, методів і відповідність до сучасних регуляторних вимог, сприятиме зміцненню стабільності та надійності банківської системи. Постійна готовність до адаптації до змінюваних умов бізнес-середовища є важливим аспектом успішного розвитку фінансової

галузі. Тому вдосконалення ризик-менеджменту є не лише стратегічним напрямом розвитку, але й необхідною умовою для забезпечення фінансової стійкості банків і стабільності економіки в цілому.

Банки, які мають структурні підрозділи, можуть ефективно впровадити систему внутрішнього контролю для боротьби з легалізацією незаконних доходів та фінансуванням терористичних організацій. Така система включає чітке визначення повноважень для ведення обліку фінансових операцій і подання звітності до органів фінансового моніторингу України. Кожен підрозділ банку здійснює контроль за проведенням операцій, відповідно до встановлених внутрішніх процедур.

При встановленні офіційних відносин або здійсненні фінансових операцій без попереднього з'ясування мети та характеру майбутніх відносин, працівник банківського підрозділу має забезпечити ретельну перевірку, отримавши всю необхідну інформацію від потенційного клієнта. Банк, застосовуючи ризик-орієнтований підхід, аналізує низку ключових факторів, зокрема:

1. Характер і обсяг діяльності клієнта — юридичної особи, фізичної особи-підприємця (ФОП), трасту чи іншого подібного юридичного утворення.
2. Рівень доходів і соціальний статус фізичної особи, що є клієнтом.
3. Вид послуг або продуктів, якими клієнт користується в банку.
4. Орієнтовний обсяг фінансових операцій, які клієнт планує здійснювати через банк.

У разі перевірки юридичних осіб, трастів чи інших подібних утворень, банк проводить детальний аналіз інформації про клієнта для виявлення потенційних ознак, які можуть свідчити про те, що клієнт є компанією-оболонкою або має підвищений рівень ризику, пов'язаного з фінансуванням терористичних організацій чи іншими незаконними діями. Такий підхід дозволяє банку ефективно знижувати фінансові та репутаційні ризики.

Мета проведення такого аналізу полягає в своєчасному виявленні порогових фінансових операцій, операцій з активами, пов'язаними з тероризмом та його фінансуванням, а також з розповсюдженням зброї масового знищення і його фінансуванням. Крім того, цей процес спрямований на виявлення індикаторів підозрілості фінансових операцій з метою оперативного виявлення та реагування на потенційно незаконні або підозрілі транзакції.

Такі заходи допомагають банкам не лише дотримуватися нормативно-правових вимог щодо боротьби з фінансуванням тероризму, а й активно запобігати участі у незаконних фінансових потоках, що можуть спричинити серйозні фінансові та репутаційні втрати. Тому кожен етап аналізу повинен включати перевірку фінансових операцій на відповідність встановленим критеріям ризику, забезпечуючи своєчасне виявлення підозрілих транзакцій і їх блокування.

Для виявлення потенційно підозрілих фінансових операцій та діяльності, банківський фінансовий моніторинг передбачає здійснення наступних кроків:

1. Неперервний моніторинг ділових відносин і фінансових операцій: Це включає перевірку відповідності операцій з інформацією про клієнта, його діяльність і ризик-профіль. Також важливо порівнювати фактичні фінансові операції з передбачуваною діяльністю клієнта, яку він повідомив при установах ділових відносин із банком.

2. Виявлення аномальних фінансових операцій: Це можуть бути операції, які є складними, надмірно великими, проведеними незвичними методами або такими, що не мають чіткої економічної чи правомірної мети. Це також стосується операцій, які не відповідають фінансовому становищу клієнта. Для контролю за такими транзакціями регулярно проводиться аналіз усіх фінансових операцій клієнтів за допомогою заздалегідь визначених правил і сценаріїв.

3. Залучення співробітників структурних підрозділів: У процесі аналізу фінансових операцій беруть участь працівники різних підрозділів банку, що дозволяє делегувати функціональні обов'язки та повноваження для оперативного виявлення та реагування на підозрілі операції.

4. Розвиток ефективної системи ескалації підозр: Для швидкого реагування на підозрілі випадки важливо, щоб уповноважені працівники банку мали змогу оперативно приймати рішення щодо визнання або відхилення підозрілих операцій, вживаючи відповідних заходів для мінімізації ризиків.

Огляд основних елементів фінансового моніторингу в банках дозволяє стверджувати, що в Україні функціонує комбінована модель фінансового моніторингу. Національний банк України активно вдосконалює нормативно-правову базу, розробляє пропозиції щодо змін у законодавстві, приймає нові правила і методичні рекомендації для фінансових установ, надаючи консультації і публікуючи необхідну інформацію через офіційні канали.

Для вдосконалення первинного фінансового моніторингу в українських банках, необхідно розробити систему, яка надасть можливість проводити незалежну оцінку фінансового стану установи. Ця система повинна ґрунтуватися на глибокому аналізі інформаційних потоків, зокрема бухгалтерського обліку та суміжних контрольних функцій. Керівництво банку встановлює пріоритети для внутрішнього контролю, з урахуванням потреб управління та специфіки філіальної мережі. Це охоплює нагляд за збереженням активів, виконанням внутрішніх процедур при здійсненні банківських операцій, а також оцінку ефективності контролю та обробки даних. Внутрішній контроль в цьому контексті стає потужним інструментом управління, забезпечуючи роботу відділу внутрішнього аудиту як незалежної одиниці, яка підпорядковується безпосередньо Раді банку і діє відповідно до рішень керівництва установи.

Основною метою функціонування служби внутрішнього контролю є мінімізація ризиків у діяльності банку та підвищення його прибутковості.

Важливо зазначити, що відділ внутрішнього аудиту, створений в банку, має можливість здійснювати моніторинг ефективності, вартості та якості процесів придбання, реалізації та обміну активами. За останні роки Україна досягла значного прогресу в удосконаленні системи внутрішнього контролю, підвищуючи ефективність первинного фінансового нагляду в банках та приводячи його до міжнародних стандартів і практик. Однак, ще залишаються низка питань та проблем, які потребують вирішення. Серед них: недостатній контроль за системами управління банківськими ризиками; низька ефективність виконання пруденційних вимог, зокрема щодо регулювання інсайдерських операцій та контролю великих кредитних ризиків; а також відсутність належного контролю за політиками та процедурами, спрямованими на боротьбу з відмиванням грошей. З метою подальшого удосконалення системи банківського нагляду необхідно розробити ефективну систему внутрішнього контролю, яка повинна починатися з чіткого визначення її основних цілей та завдань.

ВИСНОВКИ

В результаті здійсненого дослідження в роботі були визначені ключові аспекти діяльності банків у рамках системи фінансового моніторингу, спрямованої на боротьбу з легалізацією коштів, отриманих злочинним шляхом. Оскільки в Україні ця система є порівняно новою, існує відсутність достатнього обсягу досліджень у цій сфері. Зростання інтересу до питань оптимізації фінансового моніторингу серед науковців та практиків зумовлене його важливістю для забезпечення фінансової стабільності країни.

Розглянуто основи законодавчого регулювання фінансового моніторингу в банківському секторі. Формування такої системи в банках в значній мірі відображає соціально-економічний розвиток країни, історичні особливості, традиції банківської системи та політичний контекст. Крім того, низка нормативно-правових актів, що регулюють цю діяльність, повинна сприяти запобіганню кризовим явищам у банківському секторі. Тому банківський нагляд має стати пріоритетом для уряду, Національного банку України та керівництва окремих банків, що дозволить сформувати ефективну фінансову модель. Така модель повинна бути гнучкою, здатною адаптуватися до змінюваних умов і здатною до диверсифікації, а також відповідати на виклики через ефективне використання ресурсів банків і технологій фінансового моніторингу.

Під час аналізу було підтверджено важливі аспекти впровадження системи первинного фінансового моніторингу в національних банківських установах. Варто відзначити, що право банків відмовляти у відкритті рахунків або проведенні фінансових операцій через підозру в легалізації незаконних доходів може призвести до серйозних правових порушень, що, у свою чергу, може стимулювати нелегальну торгівлю банківськими рахунками на місцевому ринку. Водночас, підвищення вимог до фінансової стійкості та капіталу фінансових установ, а також запровадження нових

фінансових стандартів сприяють зростанню довгострокових інвестицій в економіку країни та позитивним змінам у структурі активів і покритті страхових резервів.

Було проведено аналіз сучасних підходів і методів, що використовуються в первинному фінансовому моніторингу банками України. Важливо зазначити, що у 2022 році кількість повідомлень про фінансові транзакції, зареєстрованих Держфінмоніторингом, склала 1 174 044, що на 28,7% менше порівняно з попереднім роком, та на 74,9% менше, ніж у 2020 році. Це скорочення стало наслідком впровадження змін до Закону №361-IX, які змінюють процедури фінансової ідентифікації.

Банки залишаються основними учасниками звітної системи Держфінмоніторингу, надаючи більшість повідомлень про підозрілі фінансові операції. У 2022 році банки відправили 99,6% від усіх повідомлень про фінансові транзакції.

Було проведено аналітичне дослідження впровадження ризик-орієнтованого підходу до контролю в банківському секторі України, зокрема у контексті первинного фінансового моніторингу. Важливо зазначити, що поточні методи регулювання в цій сфері не забезпечують повної ефективності, оскільки вони базуються на формальних та узгоджених критеріях для ідентифікації й оцінки фінансових ризиків, пов'язаних з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму. Для досягнення належної ефективності в реалізації ризик-орієнтованого підходу (РВА) необхідно впровадити методики, що дозволяють об'єктивно оцінити вразливість банків до цих ризиків, ґрунтуючись на глибокому аналізі широкого спектру показників діяльності. Інтеграція РВА в систему контролю дозволить досягти значних переваг, зокрема, оптимізувати управління ризиками та витратами завдяки тонкому налаштуванню критеріїв для виявлення і оцінки ризиків. Такий підхід забезпечить концентрацію зусиль системи протидії

відмиванню грошей і фінансуванню тероризму на найбільш важливих ризиках, мінімізуючи зайві операції та зусилля.

Розвиток внутрішнього контролю у фінансовому секторі України націлений на формування системи, яка ефективно протидіє легалізації доходів злочинного походження. За останні роки країна зробила вагомі кроки в напрямку впровадження організаційних і регуляторних удосконалень у сфері первинного фінансового моніторингу, намагаючись привести національну практику у відповідність до міжнародних стандартів. Однак, існують низка проблем і недоліків, зокрема у контролі за системами управління ризиками, виконанні пруденційних вимог та недостатньому нагляді за процедурами запобігання відмиванню коштів. Тому, для подальшого удосконалення банківського нагляду важливо розвивати ефективну систему внутрішнього контролю, починаючи з чіткого визначення її основних цілей та завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення: Закон України № 361-IX ред. від 01.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>. (дата звернення 12.12.2024)
2. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова НБУ №65 ред. від 02.01.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20>.
3. Бухтіарова А.Г., Тетерєва О.Ю. Фінансовий моніторинг як інструмент детінізації банківської системи. *Вісник СумДУ*. 2019. №3. С. 59-65.
4. Внукова Н., Плєскун І., Сокол С., Ягольницький О. Оцінка діяльності банків з ризик-контролю клієнтів у системі фінансового моніторингу. *Облік і фінанси*. 2021. № 2 (92). С. 44-50.
5. Войтенко В.В. Види і принципи фінансового контролю в системі державного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. №8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/111.pdf (дата звернення 10.10.2024)
6. Голодна А.С., Бухтіарова А.Г. Правові основи фінансового моніторингу в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. №29. С. 439-442.
7. Грабчук О., Сурунова І. Фінансовий моніторинг як умова забезпечення державної безпеки країни: поняття, складові, етапи розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2020. Том 8. №4. С. 75-83.
8. Дерманська М.О. Фінансовий моніторинг як інструмент державного фінансового контролю. *Студентський вісник національного університету водного господарства та природокористування*. 2022. № 2 (18). С. 37-39.

9. Дропа Я.Б., Тесля С.М., Піхоцька М.Р. Розвиток системи фінансового моніторингу як складової частини формування ефективного контролю й безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. №37. С. 35-43.

10. Зверук Л.А., Лисенко Т.С. Управління кредитною діяльністю банківський установ: сутність, практика, напрями вдосконалення. *БізнесІнформ*. 2019. №1. С. 349-357.

11. Політика управління ризиками АТ «ПУМБ» 2023 р. URL: https://about.pumb.ua/management/risk_management (дата звернення 21.09.2024)

12. Третьак Д. Д., Душейко П. А. Теоретичні аспекти ризик-менеджменту банку. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 100–107. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.1.100> (дата звернення 22.10.2024)

13. Ларіонова К. Л., Гаращук О. М. Теоретичні засади дослідження поняття та сутності кредитних ризиків банківської діяльності *Наука й економіка*. 2009. № 4 (16), Т. 1. С. 74—85.

14. Боднар О. А., Тішечкіна К. В., Іваненко Г. Ю., Тарасенко В. П. Управління та засоби мінімізації кредитного ризику банку. *Modern Economics*. 2019. № 15(2019). С. 21-26. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-03](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-03). (дата звернення 15.08.24)

15. Канцір І.А., Брицька М.Р. Фінансовий моніторинг як парадигма державної політики у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та проявам тероризму. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. №48-3. С. 68-71.

16. Коваленко В.В., Єгорова А.С. Сучасні детермінанти оцінювання ризику легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом у банках. *Фінанси України*. 2023. № 1. С.102-116.

17. Кузьмінська О.Е., Абесінова О.К. Удосконалення нормативноправового забезпечення фінансового моніторингу в Україні. *Фінанси України*. 2021. № 7. С. 107-126.
18. Кузьменко О.В., Яровенко Г.М., Бойко А.О., Миненко С.В. Розробка бізнес-моделей процесів фінансового моніторингу економічних агентів. *Ефективна економіка*. 2019. №7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/6.pdf (дата звернення 05.08.2024)
19. Левицька С.О., Власюк І.І. Облікове забезпечення фінансового моніторингу в контексті зовнішньоекономічних викликів. *Вісник НУВГП*. 2023. № 1 (101). С. 77-90.
20. Лугіна Н.А., Левчишина В.В. Фінансовий моніторинг як спосіб протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №2. С. 288-290.
21. Лучко М. Фінансовий моніторинг у контексті бухгалтерської та аудиторської практики в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 4 (77). С. 45-52.
22. Мельник О.П., Божук І.І. Тенденції розвитку фінансового моніторингу в Україні та світова практика. *Правові новели*. 2020. №10. С.199-205
23. Особливості фінансового моніторингу в період дії воєнного стану URL: <https://everlegal.ua/osoblyvosti-finansovogo-monitoryngu-v-period-diyivoennogo-stanu> (дата звернення 25.09.2024)
24. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу в Україні URL: <https://fiu.gov.ua/> (дата звернення 09.08.2024)
25. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 07.08.2024)
26. Офіційний сайт АТ “ПУМБ” URL: <https://www.pumb.ua/> (дата звернення 05.08.2024)

27. Офіційний сайт Міністерства економіки України URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>. (дата звернення 05.08.2024)
28. Першин В. Державний фінансовий моніторинг: загальні правові характеристики. *Публічне право*. 2019. № 2 (34). С. 70-74.
29. Плєскун І.В. Теоретичний підхід до визначення сутності поняття ризик-контролю клієнтів банків в системі фінансового моніторингу. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. №45. С. 157-163.
30. Пушак Я.Я., Трушкіна Н.В. Сутність поняття “фінансовий моніторинг” у контексті забезпечення національної безпеки. *Вісник економічної науки України*. 2021. №2. С. 197-203.
31. Рекуненко І.І., Кобець Ж.О., Швидько І.О. Особливості формування та застосування системи фінансового моніторингу в Україні. *Вісник СумДУ*. 2020. №1. С. 104-117.
32. Світлична В.Ю., Дериволков В.О. Організаційні аспекти здійснення банківського фінансового моніторингу. *Економіка і суспільство*. 2018. №15. С. 739- 745.
33. Смагло О.В. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. №26. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/341/326>. (дата звернення 05.08.2024)
34. Сосенко В. Внутрішні документи суб'єкта первинного фінансового моніторингу як джерела фінансового права. *Фінансове право*. 2020. №4. С. 214-223.
35. Сучасні економіко-правові ризик-орієнтовані засоби регулювання розвитку ринку фінансових послуг: монографія / За ред. Н. М. Внукової, С. В. Глібка. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. 304 с.
36. Уткіна М.С. Фінансовий моніторинг як один із засобів протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №7. С.292-295.

37. Фінансовий моніторинг: навч. посіб. / кол. уклад. за заг. ред. Е.О. Юрія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 296 с.
38. Царук Д.С. Сутнісна характеристика фінансового моніторингу діяльності підприємств. *Молодий вчений*. 2019. № 12 (76). С.43-46.
39. Чмутова І.М., Безродна О.С., Нечипоренко Д.І. Методичний інструментарій оцінювання комплаєнс-ризиків фінансового моніторингу банків. *Бізнесінформ*. 2020. №11. С. 296-309.
40. Швець Н.Р., Акритов А.А. Роль і місце фінансового моніторингу в системі державного фінансового контролю. *Вісник університету банківської справи*. 2020. №3 (39). С. 3-9.

ДОДАТКИ

Додаток А

Пряма стрілка – функціональне пряме підпорядкування

Пунктирна стрілка - адміністративне підпорядкування

КУОР – Комітет по управлінню операційним ризиком

КК – Кредитний Комітет

Техком – Технологічний Комітет

ТКК – Тарифно-комерційний Комітет

КУАП – Комітет з управління активами та пасивами

КР – Кредитна Рада

ТнК – Тендерна Комісія

Комітет по ФМ – Комітет з питань фінансового моніторингу

КпЕДП – Комітет з етики та ділової поведінки

Функціонал даних колегіальних органів описаний в окремих нормативних документах

Положеннях про колегіальні органи.

КНПА - Комітет з питань управління непрацюючими активами.

Рисунок А.1 – Організаційна структура управління ризиками АТ «ПУМБ»

Джерело: розроблено автором на основі [11]

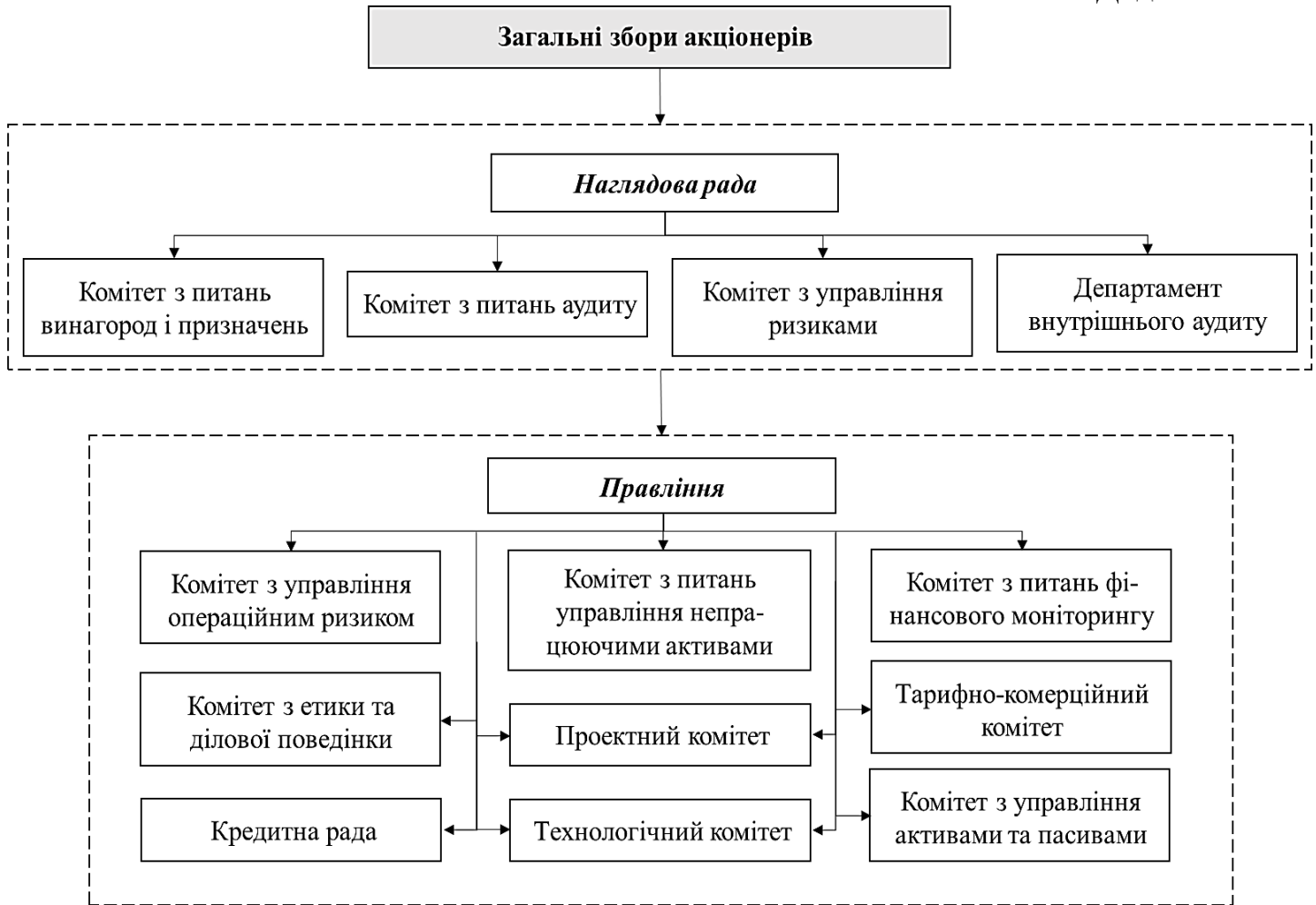

Рисунок Б.1 - Організаційна структура управління АТ «ПУМБ»

Джерело: розроблено автором на основі [11]

Рисунок В.1 - Проблеми системи ризик-менеджменту в Україні

Джерело: розроблено автором на основі [15]

Таблиця Г.1 - Оцінка ризиків використання банківських продуктів з метою ВК/ФТ/ФРЗМЗ

	Види банківських продуктів та послуг, які банк надає клієнтам	Оцінка ризику використання для ВК	Оцінка ризику використання для ФТ	Оцінка ризику використання для ФРЗМЗ
1.	Послуги з використанням готівки:			
1.1.	<i>Приймання (інкасація) готівкових коштів від клієнтів для подальшого зарахування на їх рахунки в банку</i>	Середній рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
1.2.	<i>Внесення готівкових коштів на рахунки клієнтів фізичних осіб/ суб'єктів господарювання.</i>	Середній рівень ризику	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику
1.3.	<i>Видача готівки з рахунків клієнтів</i>	Високий рівень ризику	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику
1.4.	<i>Приймання готівки для переказу без відкриття рахунку</i>	Середній рівень ризику	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику
1.5.	<i>Виплата переказу готівкою без відкриття рахунку</i>	Середній рівень ризику	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику
2	Валюто-обмінні операції	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Середній рівень ризику
3	Операції за рахунками з використанням електронних платіжних засобів	Високий рівень ризику	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику
4	Обслуговування рахунків для соціальних/пенсійних виплат	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
5	Обслуговування рахунків для виплати заробітної плати фізичним особам	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень
6	Встановлення ділових відносин із суб'єктом господарювання в рамках зарплатно-карткового проекту	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
7	Обслуговування вкладних (депозитних) рахунків	Середній рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
8	Відкриття і обслуговування вкладних (депозитних) рахунків на користь третіх осіб	Середній рівень ризику	Високий рівень ризику	Низький рівень ризику
9	Депозит з випуском депозитного сертифікату на пред'явника	Високий рівень ризику	Високий рівень ризику	Низький рівень ризику
10	Послуги кредитування	Середній рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
11	Надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа (з описом цінностей)	Середній рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику

12	Надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа (без опису цінностей)	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику
13	Операції з цінними паперами	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику
14	Операції з банківськими металами	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Низький рівень ризику
15	Обслуговування кореспондентських рахунків, відкритих в установі	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Низький рівень ризику
16	Перекази:			
16.1	<i>Внутрішньодержавні перекази</i>	Середній рівень ризику	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику
16.2	<i>Транскордонні перекази, отримані в Україні</i>	Середній рівень ризику	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику
16.3	<i>Транскордонні перекази, відправлені з України</i>	Високий рівень ризику	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику
16.4	<i>Перекази коштів з метою сплати податків, штрафів та інших обов'язкових платежів на користь органів державної влади або переказ коштів за житлово-комунальні послуги</i>	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
16.5	<i>Переказ коштів готівкою в межах України у сумі, що є меншою ніж 5000 UAH та відсутності ознак пов'язаності такої фінансової операції з іншими фінансовими операціями, що в сумі перевищують 5000 UAH</i>	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Низький рівень ризик

Джерело: розроблено автором на основі [11]

Таблиця Д.1 - Оцінка рівня ризиків ВК/ФТ каналів надання послуг та способів дистанційної ідентифікації

Канал постачання банківських продуктів та послуг, які банк надає клієнтам	Оцінка ризику використання для ВК	Оцінка ризику використання для ФТ	Оцінка ризику використання для ФРЗМЗ
Дистанційне обслуговування:			
Здійснення банківських операцій за допомогою телефонного зв'язку із оператором колл-центру банку/персональним менеджером	Середній рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
Здійснення банківських операцій із використанням мобільного (платіжного) застосунку банку	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику
Здійснення банківських операцій із використанням інтернет браузера	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику
Здійснення банківських операцій із використанням ПТКС	Середній рівень ризику	Високий рівень ризику	Середній рівень ризику
Здійснення банківських операцій із використанням АТМ	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику
Ідентифікація та верифікація клієнтів банку - фізичних осіб на договірній основі юридичними особами, фізичними особами - підприємцями та фізичними особами (агенти)	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Низький рівень ризику
Віддалена ідентифікація та верифікація:			
<i>Повноцінні безлімітні моделі:</i>			
За допомогою BankID НБУ з отриманням ідентифікаційних документів клієнта завірених його КЕП	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
Відеоверифікація	Середній рівень ризику	Середній рівень ризику	Низький рівень ризику
Отримання копії е-паспорту/е-паспорту для виїзду за кордон (шеринг Дія) з фотофіксацією особи із використанням методу розпізнавання реальності особи (liveness detection)	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
<i>Спрощені моделі:</i>			
За допомогою BankID НБУ	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
Отримання ідентифікаційних документів клієнта завірених його КЕП+ liveness detection	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику

Продовження таблиці Д.1

Зчитування ідентифікаційних даних із безконтактного електронного носія, імплантованого до ID-картки + liveness detection	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
Отримання ідентифікаційних даних та фінансового номера телефону з бюро кредитних історій + liveness detection	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
Перша операція на символічну суму + liveness detection	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику
Інші	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику	Низький рівень ризику

Джерело: розроблено автором на основі [11]